



LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Med samhället som vikarierande förälder

En kvalitativ studie om föräldrars delaktighet i behandlingen av
HVB-placerade ungdomar

Tim Lundberg

Kandidatuppsats (SOPA 63)

VT 2021

Handledare: Annika Capelán Köhler

Abstract

Author: Tim Lundberg

Title: *With society as a substitute parent - A qualitative study on parents participation in the treatment of youth in out of home care.* [Translated title]

Supervisor: Annika Capelán Köhler

Assessor: Malin Nilsson

The aim of this study was to explore residential care home managers' view on parents' involvement in the treatment of their children and adolescents when placed in an out of home care facility. The empirical data was collected through semi-structured interviews with three managers of Swedish residential care homes for children and adolescents. For the analysis, Systems Theory was applied. The study showed that the managers understood parents' participation in the context of out of home care, in two main ways. Firstly, parents' participation was seen as a way of upholding a relationship between the parent and the child, primarily by maintaining continued contact between them. Secondly, parents' participation was defined as the parent being involved in the child's residential care home treatment, in such a way that the parent gained a deeper understanding of the child's complex of problems. In terms of Systems Theory these modes of participation were interpreted as that the two systems were either connected or not. In some cases, the child was described as finding themselves having to cater to two opposing and strictly bounded systems, the family system and the treatment system, thus stuck in a dilemma of loyalty. The assignment given to the residential care home by its governing authority, which outlines the objectives of every child's placement, was perceived to not take parents' participation into account. In terms of Systems Theory this is analysed as levels and hierarchies within and between systems affecting the manager's room for maneuver. The study showed that the perceived reasons behind parents not being involved may vary, from the parents not wanting to participate on the basis of preserving a balanced structure of the family system, to parents facing mental obstacles due to negative feelings of having abandoned their child, and social stigma.

Keywords: parents' participation, residential home care (HVB), manager's perspective, Systems Theory.

Förord

Först och främst vill jag börja med att tacka de föreståndare som medverkat i denna studie, vars bidrag med upplevelser och erfarenheter gjort studien möjlig. Ni har varit till stor hjälp!

Jag vill även tacka min handledare Annika Capelán Köhler, som visat stort engagemang och bidragit med ett värdefullt stöd och en välbehövd vägledning genom hela arbetets gång. Tack!

Tim Lundberg

Maj 2021

Innehållsförteckning

Inledning	6
1.1 Problemformulering	6
1.2 Syfte och frågeställningar	9
Kunskapsläget	9
2.1 Yrkesverksammas syn på föräldrakontakt	10
2.2 Föräldrars syn på kontakt och relationer till sina placerade barn	11
2.3 Barn och ungas upplevelser av föräldrakontakt	12
2.4 Långsiktiga effekter av föräldrakontakt	14
Metod	14
3.1 Val av metod	15
3.2 Urval och undersökningspopulation	15
3.3 Insamling av material	17
3.4 Bearbetning och analys	18
3.5 Studiens tillförlitlighet	19
3.6 Förförståelse	21
3.7 Etiska överväganden	22
Teoretiska utgångspunkter	24
4.1 Systemteori	24
4.1.1 System	25
4.1.2 Nivåer	26
4.1.3 Gränser	26
4.1.4 Kopplingen mellan systemets olika delar	26
4.1.5 Jämvikt	27
4.1.6 Feedback	27
Resultat och analys	27
5.1 Presentation av intervjupersoner	28
5.2 Delaktighet och dess effekter	28
5.2.1 Delaktighet: Två olika tolkningar	28
5.2.2 Vandrigen mellan två system: Ett utmanande av ungdomens lojalitet?	31
5.3 Hinder och möjligheter	34
5.3.1 Gränser mellan behandlings- och familjesystemet	34
5.3.2 Uppdragets utformning	36
5.3.3 Föräldrarnas förmåga och motivation	39
Avslutande diskussion	42
Referenser	45

Bilagor	47
Bilaga 1: Informationsbrev	47
Bilaga 2: Intervjuguide	48

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Ett HVB-hem är en verksamhet vars syfte är att bedriva behandling, fostran, stöd eller omvårdnad, och som regleras av socialtjänstlagen (SFS 2001:453). Enligt statistik från Socialstyrelsen (2020a) beviljades strax över tiotusen barn och unga i Sverige en heldygnsinsats vid ett Hem för Vård eller Boende (HVB) under året 2019. Således är ett betydande antal svenska barn och unga också beroende av att svenska HVB-verksamheter drivs på ett sätt som är gynnande för dessa barns välmående och utveckling. Följer man svensk media får man tyvärr lätt en negativ bild av det arbete som utförs inom HVB-sfären, och av de effekter en placering har för barn och unga. Ett reportage från Sveriges Radio (2016) behandlar socialarbetares upplevelser av HVB-placeringars allt för ofta negativa resultat. Behandlingsresultaten uppfattas inte ha en positiv inverkan, framför allt ur ett långsiktigt perspektiv. "Det mest naturliga utfallet av en HVB-placering är en ny HVB-placering", säger Tomas Flygare, gruppchef vid socialförvaltningen i Linköping (ibid.). Det finns även forskning som visar på att prognosen för barn och unga som varit placerade inom svensk samhällsvård är dålig. Sallnäs och Vinnerljungs (2009) studie visar hur ungdomar som på grund av beteendeproblem placerats inom svensk samhällsvård, omfattas av en högre risk att i framtiden ha försörjningsproblem, dömas för allvarliga brott, samt dö i förtid.

Denna bild av HVB-placeringarnas långsiktiga resultat som genomgående negativa har fått mig att undra över anledningarna till denna bild och vad som kan ligga bakom. Ifall man förutsätter att den behandling som utförs inom HVB-verksamheter uppfattas som gynnsam i stunden, kan man fråga sig varför framstegen inte verkar bestå när placerade barn och unga återgår till sin gamla miljö. I en skrift utgiven av Socialstyrelsen (2020b, s. 26) framgår det att samhällsplacerade barn och unga vid umgänge med föräldrar riskerar att på nytt konfronteras med de brister hos föräldrar som kan ha föranlett placeringen. Skriften tar upp att föräldrarnas eventuella brister inte automatiskt försvinner som ett resultat av att barnet placeras. Frågan blir här vem som har ansvar för att föräldrarna bringas det stöd och den hjälp som krävs för att barnet ska få de bästa möjliga förutsättningarna. Enligt 6 kap. 7§ p. 4 av socialtjänstlagen (SFS 2001:453) är socialnämnden skyldiga att bistå föräldrar till samhällsplacerade barn och unga, det stöd och den hjälp de behöver. I en statlig utredning angående LVU (Lag med

särskilda bestämmelser om vård av unga) från 2015, fastslås det samtidigt att stödet till vårdnadshavare med barn placerade utanför hemmet är högst bristfälligt. Samtidigt uppfattas behovet av stöd vara stort (SOU 2015:71).

Forskningsområdet kring föräldrakontakt i kontexten av HVB-placerade barn och unga är överlag tunt, inte minst i Sverige. Socialstyrelsen (2020c, s. 94) menar att forskningsstudier kring insatser som ges inom HVB-vården, dess innebörd och dess eventuella effekter, är alldeles för få för att ge en fullständig och tillfredsställande bild. Ifall man breddar sin ingång i forskningen finner man trots allt intressanta resultat som går att relatera till ämnet. Det finns både svensk och internationell forskning som framhäver samhällsplacerade barns uttryckta önskan och behov av kontakt och social interaktion med sina föräldrar (Atwool 2013; Lundström & Sallnäs 2012). Samtidigt finns det forskning som riktar in sig på de långsiktiga effekterna av samhällsplacerade barn och ungas kontakt med föräldrar under placeringstiden (Höjer & Sjöblom 2010). Dessa studier visar på att en bristfällig kontakt mellan föräldrar och placerade ungdomar under placeringstiden, är något som av ungdomarna upplevs verka i negativ bemärkelse, i form av exempelvis känslor av att ha blivit övergiven. Det får mig att fundera över hur stor inverkan föräldrakontakt under placering kan ha på ett bibehållande av placeringens behandlingsframsteg ur ett långsiktigt perspektiv.

Att forskningen visar på att placerade barn och unga ofta upplever ett behov av föräldrakontakt under sin placering, väcker frågor om anledningarna till varför föräldrar inte alltid är inkluderande i placerade ungdomars liv. Givetvis kan det finnas försvårande omständigheter, såsom ett för ungdomarna skadligt beteende hos föräldrarna. Samtidigt kan långt ifrån alla föräldrar till placerade barn antas ha ett sådan beteende. Höjers (2007) studie angående föräldrars upplevelser av att ha sina barn samhällsplacerade, pekar på att stigmatisering och en känsla av att vara i underläge, fungerar som ett hinder till föräldrarnas delaktighet i deras barns liv under placeringstiden. Detta kan relateras till Schofield et al.s (2011) studie som undersöker socialarbetares upplevelser av sitt arbete med föräldrar till placerade barn. Studien beskriver hur socialarbetares prioritering av föräldrarna, påverkas av deras attityd till föräldern i fråga om de anser att föräldern är berättigad deras stöd eller ej, samt deras grad av empati för förälderns situation.

Jag har funnit att den existerande forskningen om samhällsplacerade barn och ungas föräldrakontakt tenderar att utgå ifrån barnets upplevelser. Det verkar således finnas en

kunskapslucka angående de yrkesverksammas upplevelser av fenomenet, inte minst i kontexten av HVB-vården. Det är föreståndaren för ett HVB-hem som ansvarar för att placerade barn och unga tillförsäkras en god behandling. Dessutom ansvarar föreståndaren för arbetets organisering (Inspektionen för vård och omsorg, 2019). Dessa två ansvarspunkter utgör den relevans föreståndarens uppfattning har för den forskningsfråga denna studie ämnar att undersöka. Föreståndaren spelar en viktig och central roll i behandlingens utformning och genomförande. Det kan därmed antas att denne, med hänsyn till sin position, har en stor och långtgående möjlighet att påverka behandlingen inom sin HVB-verksamhet. Jag finner det således relevant att låta studien undersöka föreståndarens uppfattning om föräldrars delaktighet i behandlingen av HVB-placerade ungdomar. Studiens fokus på barn och ungas behandling inom HVB-vården, i anknytning till studiens försök till att förstå möjliga orsaker till behandlingens framgång, alternativt misslyckande, gör den även relevant för socialt arbete i ett bredare perspektiv.

Studien kommer alltså att utgå ifrån att undersöka hur föreståndare inom HVB-vården uppfattar föräldrars delaktighet, dels i ungdomens placeringstid mer allmänt, men även i den behandling som ungdomen tar del av inom verksamheten. Jag har förhoppningar om att studien ska bidra med ett synliggörande av föreståndares upplevelser av fenomenet, och således även bidra med en ökad kunskap om vilken inverkan föräldrars delaktighet har på de långsiktiga effekterna av en HVB-placering. Genom att inkludera en systemteoretisk ansats vill jag möjliggöra för en helhetssyn på en komplex situation, vars utfall är en sammansättning av föreståndare, behandlingspersonal, socialtjänst, föräldrar, och inte minst ungdomen själv. Det systemteoretiska perspektivet hjälper till med att förstå och se på världen, och samhällliga företeelser, ur ett helhetsperspektiv (Öquist, 2018, s. 7).

Tidigare studier visar att samhällsplacerade barn upplever kontakt med föräldrar under placeringen som positiv, och främjande för deras kort- och långsiktiga välmående. Men eftersom vi fortfarande saknar specifik forskning kring svensk HVB-vård, och forskning kring föräldrainvolveringens effekter utifrån HVB-föreståndares perspektiv, kommer jag ingående studera föreståndares upplevelser av föräldrars delaktighet i behandlingen av HVB-placerade barn och unga. Denna studie ämnar alltså fylla en kunskapslucka och således möjliggöra för en djupare förståelse av föräldrainvolveringens effekter.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att utifrån ett systemteoretiskt perspektiv undersöka HVB-föreståndares uppfattningar om föräldrars delaktighet i behandlingen av placerade barn och ungdomar, för att möjliggöra för en djupare förståelse av föräldrainvolveringens kortsiktiga, samt långsiktiga, effekter på ungdomens behandling.

- Hur resonerar föreståndarna kring delaktighet som begrepp, och hur upplever de att föräldrars delaktighet tar sig uttryck i deras arbete?
- Hur resonerar föreståndarna kring ungdomens behov av att föräldrarna är delaktiga i behandlingen, i syfte att kunna bibehålla positiva effekter av behandlingen i ett långsiktigt perspektiv?
- Vilka främjande kontra hindrande faktorer till föräldrars delaktighet upplever föreståndarna i sitt arbete?

2. Kunskapsläget

I min orientering kring tidigare forskning har jag huvudsakligen använt mig av sökmotorn LUBsearch. Mina sökningar har genomförts på svenska och engelska, med sökord relaterade till mitt forskningsområde, använda i olika kombinationer. Ett urval av svenska sökord som använts är: “föreståndare”, “HVB”, “förälder”, “föräldrars delaktighet”, “barn”, “ungdomar”, “socialarbetare”. Ett urval av engelska sökord som använts: “children”, “parents”, “parent role”, “residential care”, “out of home care”, “socialworker”. Sökningarna har filtrerats för att endast generera forskning som är *peer reviewed*, för att säkerställa den vetenskapliga nivån på dem. Jag har även upptäckt forskning genom att de refererats till i artiklar jag läst. Under min forskningsorientering har jag stött på flertalet studier med relevans för min forskningsfråga. Med hänsyn till att denna studie måste förhålla sig till riktlinjer om volym, i form av ett maximum antal ord, så har vissa studier frångåtts till fördel för de jag funnit som mest relevanta. Totalt har jag använt mig av sju studier, för vilka en djupare genomgång nedan följer.

2.1 Yrkesverksammas syn på föräldrakontakt

I en amerikansk studie undersöker Nesmith (2015) yrkesverksamma socialarbetares uppfattning om umgänge mellan föräldrar och barn placerade utanför hemmet. Detta görs utifrån frågor om umgängets betydelse för barnets välmående, dess inverkan på placeringens längd, samt frågor om var ansvaret för ett regelbundet umgänge ligger. Studiens empiri består dels av 75 barnavårdsutredningar, vilka undersökts i syfte att förse forskaren med information om socialtjänstens ansträngningar till främja umgänge, möjliga hinder för umgänge, samt umgängets långsiktiga resultat. Empirin innehåller även intervjuer med tre fokusgrupper, bestående av socialsekreterare, familjehemsföräldrar utan anknytning till placerat barn, samt familjehemsföräldrar med anknytning till placerat barn. Totalt bestod fokusgrupperna av femton personer (ibid. s. 222). Studiens resultat visar att den genomgående uppfattningen i samtliga fokusgrupper angående betydelsen av regelbundet umgänge mellan förälder och placerat barn, var att den främjar ett fortsatt band mellan de två, och motverkar barnets känslor av att ha övergivits. Den samlade uppfattningen var även att ett regelbundet umgänge ökar chanserna till återförening (ibid. s. 223).

Ett av Nesmiths (ibid. s. 224) mer intressanta, och i relation till min studie relevanta, resultat var fokusgruppernas uppfattning om var ansvaret ligger för att umgänge mellan förälder och placerat barn blir av, och på vem de upplever att ansvaret huvudsakligen ligger.

Socialsekreterarna upplevde att ansvaret för umgänge uteslutande låg på föräldrarna själva, och såg sig själva inte ha något ansvar gällande umgängets varande, med hänvisning till att det inte ingick i deras arbetsbeskrivning. Några av socialsekreterarna beskrev att de ofta gjorde försök till att uppmuntra och främja umgänget, trots att det inte ingick i deras arbetsbeskrivning. Dessa socialsekreterare upplevde att deras vilja till att göra mer än deras uppdrag krävde, resulterade i att umgänget mellan förälder och barn främjades, vilket de upplevde belönande. Familjehemsföräldrarna med personlig anknytning till det placerade barnet upplevde att ansvaret för umgänge delades av de själva och föräldrarna, medan familjehemsföräldrarna utan anknytning till det placerade barnet upplevde att ansvaret låg på socialsekreterarna. Denna studies relevans för min undersökning ligger främst i dessa uppfattningar om var ansvaret kring föräldrakontakt faller.

En studie av Schofield et al. (2011) undersöker dels svenska, norska och engelska socialarbetares uppfattning om sitt arbete med föräldrar till barn placerade i fosterhemsvård.

Studiens resultat visar på att många av socialarbetarna upplevde att föräldrarna behövde deras tid och stöd i större utsträckning än vad de hade möjlighet till att ge dem. De beskrev att anledningarna till att de inte hade möjlighet att vara där för föräldrarna i tillräcklig utsträckning, var en hög arbetsbelastning, med krav på att de skulle hinna med flertalet olika arbetsuppgifter (ibid. s. 87). En intressant framkomst i studiens empiri är att den visar på att den mängd tid som socialarbetare prioriterar på föräldern, och hur man definierar sin roll i relationen till föräldern, påverkas av två huvudsakliga aspekter. Den första är socialarbetarens attityd till föräldern, i fråga om de ser föräldern som berättigad deras hjälp eller ej, värdig eller ovärdig deras tid. Den andra aspekten utgörs av socialarbetarens grad av empati för den position föräldern befinner sig i (ibid.). I relation till min studie finner jag det intressant att socialarbetarens attityder och grad av empati gentemot föräldern uppfattas ha inverkan på deras prioriteringar. Jag undrar om föreståndares personliga uppfattningar om föräldern som person, kan ha inverkan på hur mycket fokus man lägger på att möjliggöra för föräldrarnas delaktighet.

2.2 Föräldrars syn på kontakt och relationer till sina placerade barn

En svensk studie av Höjer (2007) undersöker föräldrars erfarenheter av att ha sina barn placerade i familjehem. Det empiriska materialet består av fokusgruppsintervjuer med 13 föräldrar till barn placerade i familjehem. Studien pekar på att stigmatisering och en känsla av att vara i underläge, fungerar som ett hinder till föräldrarnas delaktighet i deras barns liv under placeringstiden (ibid. s. 151). Bara det faktum att deras barn har placerats, fungerar som en bidragande faktor till känslor av ett misslyckande i deras föräldraroll. Föräldrarna upplever att deras känslor av att vara misslyckade föräldrar, försätter dem i en känsla av underläge i kontakt med socialarbetare. Dessa känslor bidrar sedan till att deras agerande i interaktionen med socialarbetarna, bekräftar en stigmatiserande bild av föräldrarna som icke lämpliga, och befäster därmed denna uppfattning hos socialarbetaren. Detta kan relateras till Schofield et al.s (2011, s. 87) beskrivning av hur socialarbetarens prioritering av föräldrar till placerade barn, påverkas av deras attityd till föräldern i fråga om de anser att föräldern är berättigad deras stöd eller ej, samt deras grad av empati för föräldrarnas situation.

Föräldrarna beskriver känslor av att under placeringstid, uppfattas ha krav på sig att ansvara för sina barns välmående, samtidigt som de upplever att de i praktiken inte tillåts göra så. Föräldrar som gör försök att vara delaktiga i sina barns liv, upplever många gånger att deras

initiativ till att informera sig om sina barns välmående, uppfattas som negativt av omgivningen. De hamnar alltså i en situation där de upplever sig själva som bristfälliga i sin föräldraroll, vilket även omgivningen upplever, men tillåts samtidigt inte återskapa sin föräldraroll genom delaktighet i barnets liv under placeringstiden (Höjer, 2007, s. 151). Föräldrarnas berättelser om hur stigmatisering och känslor av att vara i underläge fungerar som ett hinder till deras delaktighet är intressant i relation till det jag ämnar att undersöka. Det får mig att undra över hur föreståndare uppfattar föräldrarnas roll i delaktighetens varande eller icke varande. Jag undrar även om föreståndares personliga uppfattningar om föräldern som person, kan ha inverkan på föräldrarnas känsla av underlägsenhet, och om det i så fall kan påverka föräldrarnas motivation till att vara delaktiga.

2.3 Barn och ungas upplevelser av föräldrakontakt

Lundström och Sallnäs (2012) har gjort en svensk studie som behandlar syskonkontakt med barn och unga i åldern 13 till 18 år, som är placerade utanför det egna hemmet. Det insamlade materialet i studien består av 240 strukturerade intervjuer med ungdomar i målgruppen. Studien fokuserar på de placerade ungdomarnas upplevelser av kontakt med sina syskon under sin placeringstid, och vilka effekter en närvarande, alternativt en bristande, syskonkontakt har för deras välmående och allmänna hälsa. Studien visar på att ju längre ungdomarna befinner sig placerade utanför det egna hemmet, desto större blir risken att kontakten med deras syskon minskar. Dessutom konstateras att ungdomarnas upplevda behov och längtan efter syskonkontakt stiger i takt med att kontakten minskar. Studien undersöker ett möjligt samband mellan frekvensen av syskonkontakt och psykosomatiska problem, varpå den visar ett relativt starkt samband mellan de två (ibid. s. 400). Författarna menar samtidigt att de inte kan vara säkra på att det är just frekvensen av syskonkontakt som har inverkan på de psykosomatiska problemen. Resultatet visar på ett liknande samband mellan kön, ålder, typ av placering och psykosomatiska problem. Det faktum att studiens resultat inte kan peka på enskilt syskonkontakt i sambandet med psykosomatiska problem gör att man inte kan se sambandet som en obestridlig och ensam förklaring, men troligen som en delförklaring. Studien ger en intressant inblick i placerade ungdomars upplevda behov av föräldrakontakt, och bidrar till tankar kring hur föreståndare uppfattar ungdomarnas behov av kontakt med sina föräldrar.

Biehal (2007) har gjort en litteraturanlys av forskning angående återförening mellan samhällsplacerade barn och deras familjer. Hon ämnade undersöka orsakerna till de allmänna uppfattningarna om återförening i Storbritannien, vilka enligt henne huvudsakligen är att kontakt mellan placerat barn och deras biologiska familj, bidrar till en ökad förutsättning för en snabb och lyckad återförening. I fråga om familjekontaktens betydelse för återföreningens framgång argumenterar hennes resultat för en i vissa fall misstolkning av på ämnet genomförd forskning. Biehal menar att forskningsresultat som visat på ett samband mellan att barn som har tidsmässigt långa placeringar även har lägre grad av kontakt med föräldrar än barn med korta placeringar, tolkas och blir allmänt vedertaget som ett bevis på att föräldrakontakt är en avgörande faktor till snabb återförening (ibid. s. 814). Samtidigt som denna tolkning av sambandet enligt Biehal menas vara deskriptivt sann, kan man inte anta den som en förklaring, då det inte finns klara bevis eller forskningsresultat för att det är just familjekontakten som är den avgörande faktorn till återföreningen. Detta kan relateras till Lundström och Sallnäs (2012, s. 400) konstaterande om att brist av syskonkontakt inte definitivt kan ses som ensam anledning till psykosomatiska problem. Biehals studie ger en intressant inblick i hur komplicerat förhållandet mellan familjekontakt och återförening är. Studien fungerar som en motivation för mitt fokus på hur föreståndare resonerar kring föräldrakontakt, och vilken inverkan de upplever att en sådan kontakt kan ha på HVB-placerade ungdomars behandlingsframsteg.

I en Nyzeeländsk studie av Atwool (2013) undersöks behovet av kontakt med sin biologiska familj för barn och unga placerade utanför det egna hemmet. Studien är en forskningsöversikt som bland annat tittar på placerade barn och ungas upplevelse av familjekontaktens inverkan på dem. Atwools efterforskningar visar att placerade barn övervägande vill ha kontakt med sin familj och upplever kontakten som betydelsefull (ibid. s. 182). Placerade barn upplever ofta att de ställs inför en komplex situation av att behöva manövrera mellan likartade, men olika, relationer. Atwool (ibid.) beskriver det för barnen komplicerade lojalitetsförhållandet mellan personerna de bor med, vilka är deras primära källa till omsorg och säkerhet, och deras biologiska familj, för vilka de kan ha starka känslor av anknytning till. Sammantaget dras slutsatsen att kontakt med familjen oftast av barnen upplevs som viktigt. Samtidigt menar Atwool (ibid. s. 196) att det av forskningen inte med all säkerhet går att bekräfta att familjekontakt är gynnande, eller för den delen missgynnande, för barn och unga placerade utanför det egna hemmet. I relation till min studie undrar jag om föreståndarna uppfattar att de placerade ungdomarna ställs inför det komplexa lojalitetsförhållande som Atwool beskriver.

2.4 Långsiktiga effekter av föräldrakontakt

Höjer och Sjöbloms (2010) studie undersöker hur ungdomar upplever övergången från en placering utanför det egna hemmet till ett självständigt liv. Studien utgår ifrån 16 intervjuer med svenska ungdomar i åldrarna 18-22 som är i faser av att lämna sin placering och påbörja ett självständigt liv. Resultaten i studien visar att majoriteten av ungdomarna upplevde att det inte hade möjlighet att få någon form av stöd från sina föräldrar. I de flesta fall upplevde ungdomarna att deras kontakt med sina föräldrar var näst intill obefintlig, vilket var något som skett över tid under deras placering. De upplevde att kontakten med sina föräldrar inte var något som uppmuntrats under deras placering, varken av personal, socialarbetare eller föräldrarna själva. Den sporadiska kontakt som i vissa fall förekommit hade varit på deras egna initiativ (ibid. s. 122).

Studien visar på potentiellt stora svårigheter för ungdomar i övergångsfasen mellan en placering utanför det egna hemmet och ett självständigt liv. Faktorer som ekonomisk säkerhet upplevdes skapa känslor av ångest. Praktiskt stöd, som att få hjälp med att flytta eller fylla i nödvändiga myndighetsdokument, var något de upplevde som bristande, och gav upphov till känslor av oro och osäkerhet (ibid.). Flera av ungdomarna upplevde en avsaknad av emotionellt stöd i denna övergångsfas, främst från sina biologiska föräldrar (ibid. s. 123). Sammanfattningsvis så menar Höjer och Sjöblom (2010) att där det från samhället och framför allt socialtjänstens sida, finns en tendens att reducera dessa ungdomar till en administrativ procedur. När ungdomen för sista gången skrivs ut, är det som om samhällets ansvar upphör, och denne lämnas ensam till att lösa alla möjliga problem och utmaningar hen ställs inför. Dessa problem och utmaningar kan samtidigt antas ha sin grund i deras uppväxt inom samhällsvården. Relaterat till min studie undrar jag hur föreståndare ser på föräldrars delaktighet i relation till dess långsiktiga effekter för ungdomen.

3. Metod

Följande kapitel består av en redogörelse för hur jag gått tillväga med denna studies genomförande. Kapitlet kommer inledningsvis att redogöra för mitt val av metod, min urvalsprocess, samt beskriva hur den empiriska insamlingen gått till. Vidare redogör jag för processen kring bearbetning av material och analys, samt behandlar studiens tillförlitlighet. Slutligen redogör jag för min förförståelse kring forskningsområdet samt diskuterar etiska överväganden som gjorts under arbetet med studien.

3.1 Val av metod

Denna studie antar en kvalitativ ansats och grundar sig i kvalitativt utförda intervjuer. En kvalitativ ansats vinner fördelar i att den på ett genomgripande vis belyser flertalet infallsvinklar av det fenomen den undersöker (Lind, 2019, s. 149). En studie som ämnar undersöka en persons uppfattningar kring ett fenomen, lägger fokus vid mer djup och kontextbaserad data, detta till skillnad från undersökningar med kvantitativ ansats, vilka har ett mer statistiskt och faktabaserat fokus. Då jag undersöker föreståndares uppfattningar kring ett specifikt ämne, och på så sätt är ute efter en subjektiv förståelse, bedömde jag att en kvalitativ ansats var mest passande för min studie. Bryman (2018, s. 454) menar att när den kvantitativa ansatsen eftersträvar att finna förklaringar av ett fenomen, så fokuserar en kvalitativ forskningsmetod på en djupare förståelse och ämnar att göra en tolkning av det fenomen som studeras. Studien utgår som ovan nämnt ifrån kvalitativa intervjuer med HVB-föreståndare, i avsikt att belysa deras uppfattningar kring ett specifikt fenomen. Det har för mig varit viktigt att föreståndarnas upplevelser fått vara centralt i insamlingen av empiri, då deras upplevelser utgör grunden för studiens syfte. Bryman (ibid., s. 561) menar att kvalitativa intervjuer som metod, låter forskarens perspektiv och inställning stå i skuggan, medan respondentens perspektiv beviljas uppmärksamhetens rampljus.

3.2 Urval och undersökningspopulation

Denna studie ämnar undersöka HVB-föreståndares uppfattningar kring föräldrars involvering och delaktighet i behandlingen av HVB-placerade ungdomar. Föreståndaren spelar en viktig och central roll i behandlingens utformning och genomförande. Det kan därmed antas att denne, med hänsyn till sin position, har en stor och långtgående möjlighet att påverka behandlingen inom sin HVB-verksamhet. Således fann jag relevans i att undersöka föreståndarens perspektiv, även om andra grupper, såsom föräldrar till HVB-placerade ungdomar, givetvis också hade relevanta att intervjua. Respondenterna i denna studie har valts ut med hänsyn till deras relevans för studiens syfte och frågeställningar. Urvalsmetoden kan med detta i åtanke sägas vara målstyrt (Bryman, 2018, s. 496). Ett målstyrt urval åsidosätter det slumpmässiga urvalet av respondenter, för att eftersträva respondenter som renderar en betydelse för forskningsfrågorna. Anledningen till att denna studies urval av respondenter varit målstyrt, har alltså gjorts med avsikt att ge empirin relevans för studiens syfte, och är därmed inte gjort av bekvämlighet.

Processen för att komma i kontakt med relevanta respondenter till studien har sett ut på följande vis. Först och främst har jag använt mig av HVB Guiden (2021), en digital förteckning över svenska HVB-hem som är tillgänglig via internet. Denna hemsida har en sökmotor med möjligheten att avgränsa resultat efter specifika önskemål. När jag gjort sökningar har jag avgränsat resultaten utifrån främst två preferenser. HVB-hemmen jag eftersökt ska ta emot både pojkar och flickor, dessutom har jag valt att inte ta med verksamheter som specialiserar sig på målgruppen ensamkommande barn, då föräldrakontakt inom denna målgrupp kan antas vara nästintill obefintlig. Utifrån de resultat sökningarna har genererat, har jag besökt HVB-hemmens individuella hemsidor för att införskaffa kontaktuppgifter till föreståndaren för respektive hem. Jag har sedan via mail skickat en inbjudan till att medverka i studien till föreståndarna. Den urvalsprocess jag precis beskrivit kan jämföras med det Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015, s. 40) kallar för ett tvåstegsurval. Genom att först identifiera HVB-hem utifrån ovanstående preferenser, gör jag ett första urval. Vidare identifierar jag och gör ett andra urval utifrån de personer inom verksamheten som jag finner har relevans för studiens syfte, i detta fall alltså föreståndaren.

Angående rekryteringsprocessen så har samtliga föreståndare som medverkat i undersökningen, rekryterats genom att de svarat på den inbjudan jag skickade ut via mail. Rekryteringsprocessen innebar i övrigt en stor utmaning i att få tillräckligt många föreståndare till att tacka ja till medverkan i studien. Redan i utgångsläget kan det sägas att min undersökningspopulation inte var stor. Det finns ett begränsat antal HVB-verksamheter att kontakta, som kvarstår efter den avgränsning jag gjorde i urvalet, vilket var nödvändig i relation till mina forskningsfrågor. En HVB-verksamhet har dessutom oftast endast en föreståndare. Svarsfrekvensen på mina inbjudningar till medverkan kan sägas ha varit relativt hög. Dock bestod dessa svar i väldigt hög grad av att föreståndaren avböjde att medverka. I nästintill samtliga svar där föreståndaren avböjde att medverka, hänvisades det till en hög arbetsbelastning, vilket gjorde att de upplevde att de inte hade tid till att medverka i studien. I dessa svar nämndes ofta Covid-19 pandemin som en anledning till den höga arbetsbelastningen. I några fåtal svar hänvisade föreståndaren sin avböjning till att medverka, till att deras verksamhet inte uppfattades som passande i relation till mitt forskningsområde. Då HVB-verksamheter omfattas av en hög sekretess, är den information om deras verksamhet gällande målgrupp som finns allmänt tillgänglig, ofta väldigt sparsam. Detta uppfattar jag kan vara en anledning till att inbjudan i några fall skickades ut till föreståndare vars verksamhet inte var passande i relation till mitt forskningsområde.

3.3 Insamling av material

Under insamlingen av material till denna studie har jag ansett att det är av vikt att föreståndarnas uppfattning får stå i centrum, då det är deras ståndpunkter jag ämnar att undersöka och förstå. Ingående så föll mitt val på att utföra semistrukturerade intervjuer. Samtidigt som jag såg behovet av att de jag intervjuar fick tala fritt och formulera sina svar självständigt, såg jag även ett behov av att behålla ett fokus på de tema jag undersöker. En semistrukturerad intervju underlättar för att behålla detta fokus, med hjälp av en intervjuguide utarbetad efter det särskilda temat (Bryman, 2018, s. 563). Användandet av en intervjuguide har bidragit med ett nödvändigt mått av struktur, och har hjälpt till med att behålla fokus utifrån teman, samt givit intervjuobjekten insyn i ämnet och temat (Lind, 2019, s. 160). Min intervjuguide (Se bilaga 2) har bestått av en lista över frågeställning jag önskat behandla under intervjun, indelade utifrån tematiska avsnitt. Dessa avsnitt har bestått av ett inledande, mer allmänt tema kring bakgrund, vilket har haft som syfte att dels få en bild av deltagarnas situation och perspektiv, men även för att få till en lättsam ingång i intervjun. Därefter var mina frågor indelade i teman som hade sin grund i mina tre frågeställningar. Jag ställde först frågor angående föreståndarens mer allmänna uppfattning av betydelsen av föräldrars involvering i behandlingen. Därefter gick jag över till frågor som berörde deras uppfattning om ungdomarnas behov av det, följt av frågor om föräldrarnas behov av det. Frågeställningarna för varje tema har sedan utformats med en tanke om att kunna täcka de delar av ämnet jag är intresserad av, och så att svaren kan tänkas besvara de frågeställningar jag undersökt (Bryman, 2018, s. 565).

Innan jag utförde mina intervjuer med föreståndarna, ansåg jag det viktigt att på något vis testa och utvärdera mina tänkta frågeställningar, i syfte att få dem formulerade så väl som möjligt tills det var dags att utföra de riktiga intervjuerna. Jag valde därför att göra en pilotintervju med en individ som ej deltagit i undersökningen. Pilotintervjun bidrog till att jag uppmärksammade några mindre svagheter i intervjuguiden vilket jag då fick möjlighet att rätta till. Bryman (ibid. s. 332) bekräftar vikten av att utföra en pilotundersökning innan man startar sin riktiga intervjuundersökning, med anledning av att, precis som i mitt fall, få möjligheten att identifiera möjliga svagheter i intervjuguiden. Samtliga intervjuer utfördes digitalt, via plattformarna Google Meet och Microsoft Teams. Anledningen till att jag valde att utföra intervjuerna digitalt, utgick ifrån en säkerhetsaspekt med tanke på rådande Covid-19 pandemi. Jag bedömde att intervjuer i form av ett personlig möte inte var försvarbart i relation

till de risker det medför. Tilläggas ska att jag antog att digitala intervjuer skulle höja möjligheterna till ett högre antal medverkande, då jag antog att många föreståndare inte skulle vilja personligen ses i rådande pandemi. De intervjuer som genomfördes hade samtliga en längd på mellan 45 och 60 minuter.

3.4 Bearbetning och analys

Den bearbetning av data jag samlat in genom intervjuer, har tagit sin utgångspunkt i en tematisk analys (Bryman, 2018, s. 702ff). Anledningen till att jag valt att endast använda den tematiska analysen som en slags utgångspunkt, är för att den i sin grund inte är tydligt beskriven och inte har ett fast tillvägagångssätt (ibid.). De intervjuer jag utfört har med deltagarnas tillåtelse spelats in. Bryman (2018, s. 578f) betonar behovet av att spela in och transkribera intervjuer, då intervjuaren är i behov av att rikta sin uppmärksamhet mot samtalet och därmed inte bör lägga sitt fokus på att föra anteckningar. Det första steget i min bearbetning var att grundligt transkribera samtliga intervjuer. Jag valde att i min transkribering försöka återge föreståndarnas uttalanden så ordagrant som möjligt, men gjorde små redigeringar i form av att inte återge ord som exempelvis “eh”, eller “asså”, i syfte att öka läsbarheten. Bryman (2018, s. 581) menar att denna sortens redigeringar rättfärdigas genom att de skänker rättvisa till innehållet i respondentens uttalanden, och hjälper till med att göra texten mer lättläst, och på så sätt även mer mottaglig för läsaren. I direkt anslutning till att jag transkriberat intervjuerna så läste jag igenom materialet för att bekanta mig med det, och således få en mer övergripande bild över dess innehåll.

Nästa steg i min bearbetning av materialet var kodning. Jag började med att sporadiskt identifiera och kommentera olika textstycken jag tyckte mig finna i materialet. Rennstam och Wästerfors (2015, s. 224) benämner denna fas som initial kodning, vilket syftar att forskaren i början av kodningsprocessen mest kommenterar materialet i spontant, utan att fokusera på helheten. Efter ett tag fann jag att vissa teman var mer återkommande, jag fick en djupare insikt i materialet som helhet och märkte att vissa mönster började ta form. Denna del i kodningsprocessen kallas för selektiv kodning (ibid.). När jag valt ut kodade textstycken så sammanställde jag dem efter olika teman, dessa teman var följande: behovet av delaktighet, kortsiktiga effekter, långsiktiga effekter, hinder, motstånd och definition av delaktighet. Dessa teman kom senare att utgöra strukturen för min analys.

3.5 Studiens tillförlitlighet

När man diskuterar en metods tillförlitlighet är det vanligt att man gör så genom termer av validitet och reliabilitet. Dessa termer är dock huvudsakligen anpassade för kvantitativ forskning, vilket är anledningen till att jag i detta avsnitt kommer att diskutera utifrån termer av tillförlitlighet och äkthet (Bryman, 2018, s. 467). Tillförlitlighet består av fyra kriterier, trovärdighet, överförbarhet, påtaglighet och möjlighet att styrka och konfirmera (ibid.). Trovärdighet i en studie uppnås enligt Bryman (ibid.) genom att man dels tillförsäkrar att utförandet görs i överensstämmelse med existerande forskningsregler, att respondenternas utsagor återges korrekt, samt att studiens resultat rapporteras till de individer som befinner sig inom den sociala verklighet för vilken studien undersökt. För att skapa trovärdighet till studien har jag återgett föreståndarnas utsagor utförligt och korrekt. Föreståndarna kommer dessutom få ta del av studiens resultat, vilket sedan förhoppningsvis resulterar i återkoppling angående resultatets korrekthet.

Enligt Bryman (ibid. s. 467-468) förstås begreppet överförbarhet utifrån studiens möjlighet att överföras till andra liknande sammanhang, och i dessa kontexter även bringa mening. I fråga om överförbarhet i min studie, kan det sägas att det resultat som studien genererar består av utförliga beskrivningar av ett specifikt fenomen. Beskrivningarna är i studien återgivna utförligt och korrekt. Dess överförbarhet till en liknande kontext vid ett senare tillfälle bör kunna sägas vara trolig, även om man inte kan säga så med obestridlig övertygelse. Arbetet med studien har utförts på ett sådant vis att den ska vara till förmån för studiens påtaglighet. Under studiens gång har det varit viktigt att vara öppen och ständigt redogöra för samtliga förlopp under forskningen. Genom att ha antagit ett granskande synsätt och låtit min handledare kontinuerligt bedöma studiens kvalitet, samt rättfärdigande av de teoretiska slutsatserna, har jag bringat påtaglighet till studien (ibid. s. 468). Således har detta förfarande även hjälpt till med att styrka och konfirmera att jag som forskare agerat i god tro. Det vill säga att jag under studiens gång varit noga med att mina personliga värderingar inte ska prägla studiens resultat och analys, vilket det sista kriteriet om möjlighet att styrka och konfirmera syftar till (ibid.).

Angående studiers äkthet nämner Bryman (ibid. s. 470), likt för tillförlitligheten, ett antal kriterier att utgå ifrån, rättvis bild, ontologisk autenticitet, pedagogisk autenticitet, samt katalytisk autenticitet. Kriteriet benämnt som rättvis bild, syftar till om studien ger en rättvis

bild av de uppfattningar som totalt sett finns inom den målgrupp som är föremål för undersökningen. Antalet respondenter i min studie kan anses vara lågt, vilket jag är medveten om. Samtidigt skulle jag säga att studien, trots antalet respondenter, möjliggör för en rättvis bild av föreståndares upplevelse av det fenomen som studeras. Det insamlade materialet må sakna en viss bredd, i form av antal respondenter, men det är samtidigt ett utförligt och djupgående material. Vad som dessutom talar till fördel för studiens möjlighet att återge en rättvis bild, är att antalet medverkande föreståndare, måste ses i relation till det totala antalet föreståndare som ingår i den grupp jag baserade mitt urval utifrån. Då denna grupp kan sägas vara liten till antalet, blir studiens antal respondenter procentuellt sett inte lika låg. De utförda intervjuerna blev dessutom relativt långa och definitivt djupgående, vilket gav mycket material att arbeta med då föreståndarna som medverkade visade stort engagemang.

Studien har stora förutsättningar för att skapa ontologisk autenticitet, vilket innebär att studien bidrar till en djupare förståelse för fenomenet för deltagarna (ibid.). Den belyser och försöker förklara föreståndarnas utsagor med stöd i det systemteoretiska perspektivet, vilket kan antas bringa en djupare förståelse för det fenomen som studeras. Systemteorin tillåter genom sitt helhetsperspektiv analysen att gå på djupet, och det är inte nödvändigtvis så att fler intervjuer hade tagit analysen ännu djupare. Frågan om pedagogisk autenticitet, vilket syftar till studiens möjligheter att bringa deltagarna en bättre bild av hur andra individer inom den kontext som studeras upplever saker, kan dock diskuteras. Jag skulle vilja påstå att studien inte i högre utsträckning bidrar till en djupare förståelse för andra personer i miljön, hos deltagarna, detta då studien endast tar föreståndarnas uppfattningar i beaktning. Samtidigt skulle jag säga att en katalytisk autenticitet i studien är högst trolig. Detta begrepp syftar till om studien bidrar till att deltagarna kan förändra sin situation (ibid.). Föreståndarna som deltar i studien är i en position där de har stor möjlighet att påverka situationen som studeras, då deras yrkesroll inbegriper ett visst mått av makt, i det avseende att föreståndaren har ett ansvar för utförande av behandling och arbetsmetoder inom HVB-verksamheten.

Ett möjligt frågetecken kring studiens tillförlitlighet, vilket jag anser vara nödvändigt att adressera, är antalet medverkande respondenter. Studiens insamlade material omfattar totalt tre intervjuer med tre respondenter. Urvalets storlek kan möjligen upplevas som litet. Ifall man tittar på litteratur angående urvalsstorlek och dess inverkan på en studies tillförlitlighet så finner man ofta ett antal på minst fyra respondenter rekommenderas. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015, s. 42) menar att man efter sex kvalitativa intervjuer med respondenter ur en

specifik grupp kan börja se en ökad visshet om att den samlade empirin inte utgörs av specifika individuella uppfattningar hos respondenterna. Bryman (2018, s. 506) beskriver samtidigt att det finns vitt skilda uppfattningar om hur stort ett urval bör vara för att ge en studie tillförlitlighet, och att man egentligen inte kan fastställa ett specifikt antal respondenter, för när en studie uppnår önskvärd tillförlitlighet. Jag är själv av uppfattningen att denna studies empiri är så pass nyanserade och djupgående, att antalet respondenter bör kunna betraktas som tillräckligt för att skänka studien tillförlitlighet. Likt jag tidigare nämnt är den urvalspopulation av föreståndare som jag riktade mig mot relativt liten. Rent procentuellt utgör mitt antal respondenter därmed en inte helt obetydande del. Givetvis är jag av inställningen att jag egentligen hade önskat ett högre antal respondenter i studiens empiri. Jag är av uppfattningen att jag gjort så gott jag kunnat, under den relativt korta tidsperiod jag haft på mig, för att få ett högre antal föreståndare till att medverka i studien. Covid-19 pandemin, vilket resulterat i att ett stort antal föreståndare avböjt till medverkan med hänvisning till hög arbetsbelastning, i kombination med tidsaspekten, har resulterat i att studiens antal respondenter stannat vid tre.

3.6 Förförståelse

Mitt intresse för det forskningsområdet jag i denna studie undersöker grundar sig i mina erfarenheter av arbete inom en HVB-verksamhet. Som en del i min socionomutbildning spenderade jag min verksamhetsförlagda utbildning (VFU) under hösten 2020 vid ett HVB-hem. Jag har efter avslutad VFU, stannat kvar inom denna verksamhet som timanställd, och under våren 2021 arbetat deltid. Under min tid inom verksamheten har jag observerat och erfårit hur de behandlingsframsteg som placerade ungdomar gör inom verksamheten, ibland kan ha svårt att bestå när ungdomen försätts i en annan miljö. När ungdomar exempelvis spenderar en helg eller ett skollov, tillsammans med sina föräldrar i en hemmiljö, faller ungdom lätt tillbaka i gamla mönster och återgår till det beteende som varit upphov till deras problematik. Detta fenomen har djupt intresserat mig, och jag har undrat mycket över vad anledningarna till detta kan vara. Behandlingen inom HVB-verksamheten fokuserar huvudsakligen på att hjälpa ungdomen att hitta personliga strategier och verktyg till att hantera sin problematik, vilket jag instämmer bör vara huvudsakligt fokus. Samtidigt tycker jag mig se ett behov av att försöka arbeta med de placerade ungdomarnas föräldrar, för på så sätt kunna ge föräldrarna en djupare förståelse och kunskap om ungdomens problematik. Jag uppfattar att detta hade ökat förutsättningarna för att ungdomens behandlingsframsteg ska

kunna bli bestående. Insatser med detta syfte ges av socialtjänsten, separat från HVB-verksamheten, och ofta på frivillig basis. Dessa insatser har givetvis potential att stödja och vara gynnsamma för föräldrarna, och på så sätt även ungdomarna i förlängningen. Samtidigt undrar jag om ett behandlingsarbete inom HVB-verksamheten, vilket inkluderar och har föräldrarna i åtanke i högre utsträckning, hade kunnat bidra till ännu bättre förutsättningar för att ungdomens behandlingsframsteg ska bestå långsiktigt.

Jag ser en fördel med min förförståelse kring forskningsområdet, i det avseende att jag i de intervjuer som genomförts, kunnat se nyanser och ställa följdfrågor som fördjupat respondenternas svar. Samtidigt kan denna förförståelse utgjort en försvårande faktor i det att den riskerat att jag möjligen påverkat respondenternas svar, och omedvetet styrt intervjun i en riktning som passar mina ingångstankar kring ämnet.

3.7 Etiska överväganden

Det forskningsområde min studie ämnar att undersöka fyller enligt mig en relevans för socialt arbete rent allmänt, och för HVB-verksamheter i synnerhet. Studiens undersökningsområde berör givetvis personer i en utsatt situation, i form av HVB-placerade ungdomar och deras föräldrar. Ett viktigt grundåtagande att ha med sig i valet av intervjuobjekt är det faktum att forskningsintresset för ett visst fenomen, aldrig får ha en negativ inverkan på dem som deltar i undersökningen (Lind, 2019, s. 166). Jag ansåg att intervjuer med placerade ungdomar kunde bli komplicerat, ur ett etiskt perspektiv, då merparten av denna grupp är omyndiga, och samtycke från denna målgrupp inte kan hanteras som med myndiga personer. Det är dessutom alltid svårt att intervjua barn som befinner sig i en utsatt position. Jag ansåg inte att det var etiskt lämpligt att använda placerade ungdomar som respondenter, då risken för att samtal om deras föräldrars delaktighet i deras liv, skulle kunna ha en negativ inverkan på deras välmående. Jag ansåg även att intervjuer med föräldrar till placerade ungdomar hade ett visst mått av försvårande faktorer, ur ett etiskt perspektiv. I slutändan föll mitt val på att intervjua föreståndare, vilket gör att utförandet av undersökningen inte utgör ett direkt ingrepp i ungdomarna och föräldrarnas liv. Jag skulle vilja påstå att frågeställningens relevans för socialt arbete och för HVB-placerade ungdomars välmående, i kombination med undersökningens utformning och tillvägagångssätt gör studien etiskt försvarbar.

När man utför en forskningsstudie är det alltid av högsta vikt att man agerar etiskt korrekt. Det finns grundläggande etiska förhållningssätt, vilka en forskare alltid bör ha i beaktning. Dessa forskningsetiska principer kan sammanfattas till fyra krav, informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, u.å.). För att säkerställa att min studie följer de forskningsetiska principerna har jag varit noggrann i mitt agerande gällande etik. Informationskravet syftar till att forskaren informerar samtliga deltagare om studiens syfte, och försäkras sig om att deltagarna tilldelas vetskapen om att deras medverkan är frivilligt och när som helst på deras begäran kan avbrytas (Bryman, 2018, s. 170). Jag har varit transparent i samspelet med deltagarna gällande informering, för att säkerställa att informationskravet följs, detta genom att grundligt informera deltagarna om studiens syfte och de villkor de ställs inför som deltagande. Jag har försäkrat mig om att deltagarna vet om att deras medverkan är frivillig. När jag skickade ut inbjudan om medverkan i studien till föreståndarna, medföljde information om studiens syfte och deras rätt till att när som helst avbryta en möjlig medverkan. Föreståndarna hade alltså tillgång till denna information redan i sitt övervägande om att delta i studien. Under utförandet av intervjuer, informerades föreståndarna ytterligare en gång om studiens syfte och deras rättigheter vid medverkan i studien. Jag försäkrade mig alltså här om att de mottagit och förstod informationen.

För att säkerställa att jag beaktade samtyckeskravet (ibid.), och hade föreståndarnas tillstånd att använda deras utsagor i min studie, spelade jag digitalt in samtliga deltagares samtycke till deras medverkan i studien. Studien tar hänsyn till konfidentialitetskravet, vilket syftar till hanterandet av etiskt känsliga uppgifter som må uppkomma i empirin (ibid.). De föreståndare som medverkat i undersökningen har avidentifieras, liksom övriga eventuellt etiskt känsliga uppgifter som nämnts i empirin, exempelvis namn på verksamhet. Jag har i studien behandlat och återgett all information på ett sådant sätt att man inte ska kunna identifiera medverkande, eller organisation. Det insamlade materialet har förvarats säkert, och finns endast åtkomligt på ett USB-minne, vilket jag har i min besittning. Nyttjandekravet syftar till att det insamlade materialet endast får användas för forskningsändamålet (ibid. s. 171). De uppgifter jag samlat in i undersökningen kommer endast att användas i denna studie. Jag bedömer att risken för att studiens innehåll skulle kunna användas i ett kommersiellt eller icke vetenskapligt syfte som låg. Den typen av information och resultat vilket studien ämnar att förmedla anser jag heller inte vara i risk för användning i myndighetsbeslut om den enskilda.

4. Teoretiska utgångspunkter

Följande kapitel ämnar behandla den teoretiska utgångspunkt vilken denna studies grundtankar lutar sig mot. Den teoretiska utgångspunkten ämnar dessutom att ge stöd till förståelsen av det forskningsområde denna studie undersöker. Studien använder sig av ett systemteoretiskt perspektiv i sin jakt på en ökad förståelse kring fenomenet som studeras. Systemteori hjälper till med att förstå och se på världen, och samhällliga företeelser, ur ett helhetsperspektiv (Öquist, 2018, s. 7). Genom att i denna studie applicera ett systemteoretiskt perspektiv på föreståndares syn på föräldrars involvering och delaktighet i behandlingen av HVB-placerade ungdomar, ämnar jag att möjliggöra en djupare förståelse för helheten och den mängd av aspekter som utgör detta komplexa fenomen. För situationen kring föräldrars delaktighet finns det flertalet individer och organisatoriska sammansättningar att ta hänsyn till, såsom exempelvis föreståndare, behandlingspersonal, socialtjänst, och inte minst föräldrarna och ungdomen själv. Nedan kommer utvalda systemteoretiska begrepp som används i studiens analys att presenteras.

4.1 Systemteori

Systemteori är ett brett och övergripande begrepp som innefattar flertalet olika teorier (Schjødt & Egeland, 1994, s. 45). Utgångspunkten för systemteori är dock att ett synsätt på världen och alla dess inbegripna ting och komponenter som helheter. Teorin fokuserar på dessa komponenter i sin kontext, deras interaktion med varandra och deras funktion som en del av en större helhet. För att skapa en förståelse för det systemteoretiska perspektivet kan det ses som en motsats till rationalismen (Öquist, 2018, s. 26). Medan rationalismen utgår ifrån begrepp som mål, differentiering och dualism, fokuserar systemteori på helheter, samspel och kontext. Systemteori antar ett cirkulärt tänkande, i motsats till det linjära, vilket betonar en syn på världsliga fenomen som kretslopp, där fenomenets komponenter fyller en situationsbaserad funktion (ibid.).

Öquist (2018, s. 7) beskriver grunden i systemteori som ett synsätt där världen och alla dess beståndsdelar betraktas som helheter. Separata ting och beståndsdelar kan i samverkan med andra ting forma en helhet som får en betydelse och inverkan de inte kunnat få på egen hand. För att exemplifiera och förenkla förståelsen av systemteorins syn på helheter kan man använda sig av ett piano. Biten av trä som utgör en tangent, eller ståltråden som utgör en pianosträng, är i sin ensamhet föga meningsfull. När dessa ting blir en del av ett piano, är de

också en del av ett system, som i sin helhet upplevs skänka intryck och meningsfullhet till sin omgivning. På liknande vis är det i andra aspekter av världen och våra liv, i helheten vi finner mening, inte i helhetens separata delar.

4.1.1 System

Det kanske mest uppenbara grundbegreppet inom systemteori, är *system*. Definitionen av ett system, ur ett systemteoretiskt perspektiv, skulle kunna sägas vara en sammansättning av beståndsdelar, där beståndsdelarna har ett förhållande mellan varandra, och deras egenskaper (Schjødt & Egeland, 1994, s. 47f). Ytterligare kan man i definitionen av ett system säga att dess komponenter varaktigt kommunicerar med varandra på ett sätt som är specifikt för just det systemet, och skiljer sig från kommunikationen med komponenter utanför systemet (ibid.). Systemets grund ligger alltså i komponenternas interaktion, och det är i helheten vi förstår företeelser, procedurer och strukturer på olika individuella och samhälleliga plan.

Ett system kan heller inte nödvändigtvis ses som en avskild och ensam entitet. Ur ett systemteoretiskt perspektiv är det viktigt att observera systemet i sitt sammanhang. Ett system är allt som oftast en del av ett större system, vilket kan benämnas som ett *suprasystem* (Schjødt & Egeland, 1994, s. 49). Det enskilda systemet kan ingå i flertalet olika suprasystem samtidigt. Ifall man tittar på sociala och mänskliga system, blir det snabbt åskådligt hur dessa system allt oftast är en del av en större helhet. En familj, sedd som ett enskilt system, kan exempelvis samtidigt vara en komponent i det grannskap de bor i, vilket då utgör suprasystem. På liknande vis som ett system kan ingå i ett suprasystem, är systemet själv dessutom indelat i mindre separata system, kallade *subsystem* (ibid. s. 50). För att avgränsa och definiera ett subsystem, så kan man säga att dess interagerande i sig själv, skiljer sig från interagerandet med andra subsystem.

Det finns emellertid olika uppfattningar om vilken del av ett system som bör uppfattas som den centrala och mest inflytelserika. Dels kan man se på systemet i sig, som överordnat och styrande över de enskilda komponenterna i systemet. Samtidigt finns det utrymme för att uppfatta de individuella komponenterna som primära, och därmed se på systemet som ett resultat av komponenternas sammansättning (ibid.). Sammantaget kan man säga att ett system är ett komplext förhållande, där komponentens agerande i viss mån styrs av systemet, samtidigt som där finns en aspekt av självständighet i komponenten som i sin tur sätter villkoren för systemets struktur och möjligheter.

4.1.2 Nivåer

Inom alla typer av system finner vi olika *nivåer*, som ett resultat av en hierarkisk struktur inom systemet. Denna hierarkiska struktur återfinns i samtliga system (Öquist, 2018, s. 11). Den hierarkiska aspekten av systemets uppbyggnad, har effekten att de procedurer och förfaringssätt som pågår i de högre nivåerna, har stor inverkan på de lägre nivåerna, detta medan motsatsförhållandet är tvärtom, alltså att procedurer i de lägre nivåerna har minimal inverkan på de högre nivåerna i systemet (ibid.).

4.1.3 Gränser

Hittills i detta avsnitt har olika typer av system och dess samspel beskrivits, så även de nivåer som existerar i varje enskilt system. En avgränsning med syfte att åskådliggöra skillnaderna mellan olika system, mellan system och omgivning, samt det enskilda systemets nivåer, förklaras utifrån begreppet *gränser* (ibid. s. 58). En gräns kan beskrivas som ett område, alternativt en punkt, där man kan fastställa en utgångspunkt för skillnader mellan olika system, eller komponenter i ett system (Schjødt & Egeland, 1994, s. 51).

4.1.4 Kopplingen mellan systemets olika delar

Inom ett system måste det finnas *kopplingar* mellan systemets olika delar och mellan de olika nivåerna inom systemet, ifall ett målinriktat arbete ska kunna resultera i att målen nås (Öquist, 2018, s. 73). Den här typen av kopplingar utgör grundåtaganden som gör att systemets alla komponenter drar åt samma håll. Det skulle kunna handla om en gemensam värdegrund, eller en gemensam uppsättning av normer. Kopplingarna underlättar också samverkan och kommunikation mellan systemets komponenter. Dessa kopplingar är dessutom synliga, och nödvändiga, mellan systemet och dess omvärld, samt mellan olika system. Kopplingarna ligger till grund för en positiv utveckling i kompetens och kunskap (ibid. s. 74). När separata system kopplas samman och tillåts interagera, öppnar man för möjligheten att låta den samlade kompetensen växa. I relation till denna studiens forskningsområde, kan en koppling förstås som exempelvis det informationsutbyte som sker mellan socialtjänsten och ett HVB-hem. De två verksamheterna kan förstås som separata system, vilka interagerar genom exempelvis samtal om de placerade ungdomarna, i syfte att få båda verksamheterna att öka sin kunskap. Dessa samtal kan förstås som kopplingar mellan de två verksamheterna.

4.1.5 Jämvikt

Ett system strävar i stort sätt alltid efter homeostas, vilket betyder att systemet bevarar sin stabilitet, eller *jämvikt*, inom vissa gränser (Schjødt & Egeland, 1994, s. 58). Ett system behöver vara motståndskraftigt i relation till det motstånd det konfronteras med, för att ha möjligheten att bevara sin jämvikt (Öquist, 2018, s. 69). De förändringar som inom ett system sker, syftar till att bevara systemets struktur, samspelet med omvärlden har således självreglering som sitt syfte, snarare än förändring av systemet (Schjødt & Egeland, 1994, s. 58). Detta betyder att ett system, exempelvis i form av en familj, kan hantera förändringar och påverkan från omgivningen utan att jämvikten rubbas. När ett familjesystem agerar för att bevara sin jämvikt, innebär detta att familjen strävar mot ett bevarande av sin struktur, och sin grundläggande identitet. Centralt blir då deras agerande med intentionen att förbli som man är, vilket också resulterar i ett motarbetande av saker som kan tänkas påverka deras struktur.

4.1.6 Feedback

Det systemteoretiska begreppet *feedback* innebär en återkoppling angående vilken inverkan man har på omvärlden, på ett sådant sätt att återkopplingen har inverkan på ens agerande (Schjødt & Egeland, 1994, s. 53). Feedback kan förstås som ett samspel mellan ett system och dess omvärld. Processen kring feedback kan förstås utifrån två steg. Först gör systemet något som resulterar i ett utfall, alltså något som har inverkan på antingen omvärlden, inom systemet själv, eller på förhållandet mellan systemet och dess omvärld. Detta första steg kallas för output. Vidare rapporteras effekterna av handlingen tillbaka till systemet i det andra steget, vilket benämns som input. Denna process benämns i sin helhet alltså som feedback, och bidrar med en inverkan på systemets framtida handlingar (ibid.).

5. Resultat och analys

Följande kapitel behandlar redovisning av resultat och analys av det empiriska materialet. Resultatet presenteras med hjälp av citat hämtade ur empirin, och analyseras med ett systemteoretiskt perspektiv som utgångspunkt. Kapitlet är strukturerat med hänsyn till studiens frågeställningar och kommer att behandla föreståndarnas resonemang kring begreppet delaktighet, följt av deras uppfattning om delaktighetens effekter, för att avslutningsvis behandla föreståndarnas upplevelser av hinder och främjande faktorer till föräldrars delaktighet.

5.1 Presentation av intervjupersoner

Samtliga tre intervjupersoner arbetar som föreståndare för varsitt HVB-hem, lokaliserade på olika platser inom Sverige. Två av föreståndarna har arbetat i rollen i över tio års tid, medan den tredje har gjort så i runt ett års tid. Angående föreståndarnas utbildningsbakgrund så har en av dem socionomexamen, en är utbildad socialpedagog med diverse påbyggnadsutbildningar, och den tredje har diverse utbildningar med relevans för socialt arbete samt utbildning inom juridik. I presentationen av resultat som följer i kapitlet benämns intervjupersonerna som F1, F2 och F3.

5.2 Delaktighet och dess effekter

5.2.1 Delaktighet: Två olika tolkningar

Delaktighet är ett situationsbaserat begrepp som kan definieras på flertalet olika sätt. I denna studie fokuserar vi på föreståndares syn på föräldrars delaktighet i HVB-placerade ungdomars behandling. De intervjuer som gjorts med föreståndare har dels ämnat att undersöka deras uppfattning av vad föräldrars delaktighet skulle kunna vara i denna kontext. I den insamlade empirin beskrivs föräldrars delaktighet huvudsakligen utifrån två aspekter. Dels utifrån ett synsätt på delaktighet som ett slags fortsatt antagande av föräldrarollen, vilken ämnar att ge stöd och trygghet åt den placerade ungdomen. Denna typ av delaktighet skulle kunna yttra sig i form av upprätthållande av kontakt och umgänge mellan föräldern och ungdomen, med fokus på att behålla föräldern som en del i den unges liv. Den inbegriper inte att föräldrar är en del av det behandlingsarbete som utförs inom HVB-verksamheten, eller att de är delaktiga på ett sätt som hjälper dem att utveckla djupare förståelse för ungdomens problematik, och de strategier och verktyg som behövs för att hjälpa ungdomen i sin problematik. Den sortens delaktighet vi syftar till här, handlar snarare om att finnas där för ungdomen, och att genom umgänge, eller kontakt i form av exempelvis telefonsamtal eller sms, fortsätta vara ett inslag i ungdomens liv. Vare sig en förälder har förmågan eller ej, att utveckla sin egen kunskap om ungdomens problematik och på så sätt kunna bidra till ungdomens behandlingsframsteg, så finns där positiva sidor i att åtminstone vara en del i ungdomens liv. Bara genom att finnas där, och ge ungdomen möjligheten till kontakt, bidrar föräldern med någon form av trygghet, och hjälper till med att minska möjliga känslor av att ha blivit övergiven. En av föreståndarna beskriver vikten av denna form av delaktighet i följande citat:

“[...] De flesta ungdomarna har ju kontakt med sina föräldrar. Åtminstone en utav föräldrarna, det skulle jag väl ändå säga [...] Generellt kan man väl säga att vår, vi, tycker det viktigaste är att när de har umgänge med sina barn, eller den kontakten de faktiskt har, beroende på hur den ser ut, att den fokuserar på att faktiskt vara föräldrar, och det positiva i den relationen. Sen så fokuserar vi på att hitta strategier för det som inte fungerar” (F3)

Delaktighet ur denna aspekten, det vill säga då det handlar om att genom kontakt och umgänge upprätthålla en föräldraroll, i syfte att bistå ungdomen med stöd och trygghet, kan ur ett systemteoretiskt perspektiv ses som ett försök till att upprätthålla ett familjesystem. Föräldrar och ungdom kan förstås som komponenter i ett system, som står separat från HVB-verksamheten, och de behandlingsarbete som där utförs. När en ungdom blir placerad utanför det egna hemmet, förändras den familjestruktur som tidigare utgjorde familjesystemet, i form av att ungdomen inte är fysiskt närvarande i hemmet längre. Förfarandet med föräldrar som upprätthåller en kontakt med ungdomen under placeringstiden, i syfte att ungdomen fortsatt ska ses som en del av familjen, kan förstås med det systemteoretiska begreppet jämvikt (Öquist, 2018, s. 69). Ett system behöver vara motståndskraftigt i relation till det motstånd det konfronteras med, för att ha möjligheten att bevara sin jämvikt. Motståndet kan här förstås som ungdomens flytt till HVB-hemmet, vilket utgör en förändring i familjesystemets struktur. Familjesystemets försök till att vara motståndskraftigt i relation till detta motstånd, kan förstås som den kontakt föräldrarna försöker upprätthålla med ungdomen.

Ovanstående förklaring av föräldrakontakt ger skenet av att anledningen till kontakt huvudsakligen grundas i en strävan om att behålla familjens struktur som den varit. Förklaringen tenderar att framstå aningen snäv, i det att den inte tar i beaktning andra möjliga anledningar till att föräldrar upprätthåller kontakt med placerade ungdomar. Föräldrarnas intentioner med kontakten kan likväl grundas i deras uppfattning om ungdomens behov. Det behöver nödvändigtvis inte vara så att familjesystemet står i centrum för kontakten, utan ett fokus på ungdomen som ett eget system, där detta system står i centrum, kan likväl vara möjligt.

Föräldrars delaktighet beskrivs i empirin även som att föräldern är direkt involverad i det behandlingsarbete som görs med ungdomen. Då syftas det inte till att föräldern är fysiskt närvarande på boendet, eller att denne skulle ha en roll som kan liknas vid

behandlingspersonalen. Snarare kan denna form av delaktighet förstås som en föräldrainvolvering med syftet att hos föräldrarna skapa en djupare förståelse för ungdomens problembild, och de strategier som är nödvändiga för ungdomens behandlingsframsteg, kort- som långsiktigt. Därtill kan denna aspekt av delaktighet också förstås utifrån att föräldrarna, genom sin kunskap om ungdomens problembild, dessutom ökar förståelsen för den roll de själva spelar i sammanhanget, och i problembilden. I följande citat beskriver en av föreståndarna behovet av att föräldrar får stöd och hjälp med att förstå ungdomens problembild:

“[...] Vi hade en ungdom som placerades, där det var liksom, “ja men han har jättesvår problematik, han kanske till och med är psykopat”, och det ena med det andra. Sen får man en liten rädd unge, där man märker att, han har autism, och han har alltid haft problem och inte fått hjälp, men det är en klok unge liksom. Hur har det hänt att föräldrarna tänker så? Hur kan det fått lov att gå så långt? Med så stor problematik, och hos oss har det fungerat klockrent. Då tänker man, varför ska det behöva vara så? Och den här killen har missat jättemycket av skolgång, och allt möjligt liksom. För att han inte fått rätt hjälp. Så det är jättetråkigt att det inte finns rätt stöd för föräldrarna, innan det går så långt som till en placering” (F1)

När det kommer till föreståndarnas syn på behovet av att föräldrar är delaktiga i ungdomens behandling, på ett sådant vis att delaktigheten fokuserar på att öka föräldrarnas kunskap om ungdomens problematik, kan man i empirin tyda att en uppfattning om att detta är viktigt. Främst med anledning av deras erfarenheter av att ungdomar allt för ofta inte bibehåller behandlingsframsteg när de befinner sig i en annan miljö än HVB-verksamheten. Föreståndarna beskriver uppfattningar om att placerade ungdomar ofta faller tillbaka i gamla vanor gällande sin problematik, när de under placeringstiden spenderar tid i sin hemmiljö. Det uppfattas som relativt vanligt att placerade ungdomar spenderar enstaka helger eller skollov, i sin hemmiljö, i syfte att dels bibehålla den fysiska kontakten med sin familj, men även för att testa på hur väl behandlingsframsteg består i hemmiljön. Samtidigt upplevs ungdomar i många fall inte kunna bibehålla sina behandlingsframsteg när de spenderar tid med sin familj. Även om föreståndarna upplever att fokus i behandlingen främst utgår ifrån ungdomens personliga insikt i sin problematik, och fokuserar på att stödja och hjälpa ungdomen med att utveckla strategier och verktyg för att hantera sin omgivning, så finns en uppfattning om att

föräldrarnas insikt i ungdomens problematik kan vara gynnsam för ungdomens långsiktiga behandlingsframsteg.

Föreståndarnas uppfattning om behovet av att föräldrar får stöd och hjälp med att förstå ungdomens problembild, kan med ett systemteoretiskt synsätt förstås som ett behov av en koppling mellan familjesystemet och behandlingssystemet, med andra ord ett samspel mellan HVB-verksamheten och föräldrarna med fokus på föräldrarnas förståelse av, och kunskapsutveckling om, ungdomens problematik. Kopplingar spelar en viktig roll i ett systems möjligheter till positiv utveckling av kunskap och kompetens. Den samlade kompetensen tillåts växa när olika system samspelar genom kopplingar (Öquist, 2018, s. 74). I detta fall kan behandlingsarbetet som utförs inom HVB-verksamheten ses som ett behandlingssystem, medan föräldrarna tillhör ett separat familjesystem. Delaktigheten kan förstås som en koppling mellan de två systemen, vilken utifrån ett systemteoretiskt synsätt bidrar till en ökad kunskap om ungdomens problembild för föräldrarna.

5.2.2 Vandringen mellan två system: Ett utmanande av ungdomens lojalitet?

Föreståndarna som medverkar i denna studie beskriver uppfattningar om att föräldrakontakt i viss utsträckning är vanligt förekommande. Även om empirin tyder på uppfattningar om föräldrar i lägre grad är del i ungdomens behandling, och mer sällan tar del av ungdomens behandlingsframsteg på ett djupare plan, så verkar föreståndarna uppleva att där oftast finns någon form av kontakt mellan förälder och ungdom. Föreståndarnas upplevelser av en närvarande föräldrakontakt skildras i följande citat:

“De flesta ungdomarna har ju kontakt med sina föräldrar. Åtminstone en utav föräldrarna, det skulle jag väl ändå säga. Det är inte jättevanligt att det är någon som aldrig har kontakt med någon vårdnadshavare” (F3)

Vidare säger en föreståndare följande angående föräldrars kontakt med ungdomarna:

“[...] Jag kan säga att det är rätt så spritt. Vissa har ju att de försöker att ha kontakt, medans andra. Nej men överlag så skulle jag vilja säga att de ändå försöker. Överlag så är det väl att nätverket, eller föräldrarna, vill ha en kontakt och hör av sig. [...] De flesta av dem har ju kontakt med sina föräldrar, av de vi har just nu. Så ja, föräldrarna är ändå en del så sett” (F2)

En av föreståndarna förklarar i följande citat att det oftast finns kontakt mellan förälder och ungdom i viss mån, men att det samtidigt finns fall där kontakt helt måste undvikas som en följd av föräldrarnas direkt skadliga beteende:

“[...] Det ju så olika, men visst de flesta föräldrar vill ju väl, och vill ha kontakt. [...] Sedan kan vi ju ha föräldrar som är direkt skadliga för barnen också, där det kanske finns en umgängesbegränsning, eller att de inte får lov att ens ha kontakt. [...] Det finns ju de aspekterna också, där föräldrarna är riktigt dåliga för ungdomen, det kan handla om övergrepp och liknande saker. Tack och lov är det inte ofta, men det kan ju hända” (F1)

Empirin visar på att föreståndarna uppfattar att föräldrar uppmuntras till att ha kontakt med ungdomen, vare sig målet är att flytta hem igen, eller inte. Föräldrar som har förmågan, och som inte utgör någon form av direkt hot mot ungdomens välmående, uppmuntras till kontakt i syfte att upprätthålla en föräldraroll för att bringa stöd och trygghet till ungdomen. En sådan kontakt kan exempelvis ske per telefonsamtal, sms, eller rent av personligt umgänge. Denna aspekt av föräldrars närvaro i ungdomens liv kan med systemteoretiska termer förstås som att föreståndarnas uppfattning av ungdomen som en del av ett familjesystem aldrig släpps. Ungdomen ses alltså som en komponent i familjesystem, vilket står separat från det behandlingssystem som ungdomen är en del av tillsammans med föreståndare och övrig behandlingspersonal inom HVB-verksamheten. Detta förfarande skapar för ungdomen ett behov av att ständigt röra sig mellan två system som i sin uppbyggnad kan ha väldigt olika inverkan på ungdomens problembild.

Många gånger har de problem som ledde till att ungdomen placerades inom HVB-verksamhet, uppkommit under en tidpunkt då ungdomen var en självklar komponent i detta familjesystem. Det betyder inte att detta familjesystem nödvändigtvis kan ses som en direkt anledning till ungdomens problematik, men systemets uppbyggnad hade åtminstone inte vid den tidpunkten, de verktyg eller förmågor som krävdes för att motverka ungdomens problematik. Vi kan hamna i en situation där ett sådant familjesystem inte förändras och utvecklas i sin förmåga att motverka ungdomens problematik, vilket ur ett systemteoretisk synsätt kan förstås som att systemet är tillräckligt motståndskraftigt för att bevara sin jämvikt (Öquist, 2018, s. 69).

Genom föräldrakontakten behöver då ungdomen förhålla sig till, och vandra mellan, två separata system, med motstridande inverkan på ungdomens problematik.

Det systemteoretiska perspektivet täcker inte helt och hållet vad en sådan vandring kan innebära för en ungdom. Det kan dock antas skapa en situation där ungdomen behöver ifrågasätta sin lojalitet till de två olika systemen, vilket kan relateras till Atwools (2013, s. 182) studie som visar på att samhällsplacerade barn och unga ofta ställs inför den komplexa situationen av att behöva manövrera mellan olika relationer. Atwool (ibid.) beskriver det för barnen komplicerade lojalitetsförhållandet mellan personerna de bor med, vilka är deras primära källa till omsorg och säkerhet, och deras biologiska familj, för vilka de kan ha starka känslor av anknytning till. Det skulle alltså kunna vara så ungdomar, genom sin föräldrakontakt, ställs inför detta komplicerade lojalitetsförhållande mellan behandlingssystemet och familjesystemet.

Denna studies empiri visar på att föreståndarna upplever att ungdomar ofta riskerar att falla tillbaka i gamla beteendemönster, och att deras behandlingsframsteg inte bibehålls, i kontakt och umgänge med sina föräldrar. Detta skulle kunna förstås som ett resultat av ett lojalitetsförhållande till familjesystemet, där ungdomen som komponent i detta system placeras på den lägsta nivån i den hierarkiska ordningen. Systemets hierarkiska ordning ger komponenterna i den högsta nivån, vilket här kan förstås som föräldrarna, tolkningsföreträdare och inflytande över komponenterna i de lägre nivåerna (Öquist, 2018, s. 11). Komponenterna i de högre nivåerna har alltså en stor inverkan på de kopplingar inom systemet, och mellan systemets komponenter, vilka utgör grundåtaganden och förhållningssätt som gör att systemets alla komponenter drar åt samma håll (ibid. s. 73). Föräldrarna kan då förstås som styrande i hur familjesystemets som helhet samspelar, och hur övriga komponenter, i detta fall ungdomen, bör agera och förhålla sig för att uppfylla sin del i systemet. Vi kan nu förstå anledningarna till föreståndarnas upplevelser av att de behandlingsframsteg som ungdomar gör inom HVB-verksamheten, ofta inte bibehålls i kontakt och umgänge med deras föräldrar.

Ungdomens kontakt med sina föräldrar har givetvis positiva sidor, i det att den kan skapa trygghet, och motverka känslor av att bli övergiven. Det är därmed av vikt att betona att kontakten i sig därmed inte nödvändigtvis är negativ, men ungdomens koppling till ett familjesystem som är motståndskraftigt nog att behålla sin jämvikt, och inte utvecklat sina förmågor i att motverka ungdomens problematik, kan utgöra svårigheter för ungdomen i att

bibehålla de behandlingsframsteg som gjorts inom behandlingssystemet, när ungdomen känner ett behov av att bevara sin lojalitet mot familjesystemet. Detta blir talande för komplexiteten i föräldrakontakt, och stödjer Biehals (2007) resonemang om placerade ungdomars kontakt med sina föräldrar, inte nödvändigtvis behöver ses som en anledning till behandlingsframsteg och i förlängningen en god återförening.

5.3 Hinder och möjligheter

5.3.1 Gränser mellan behandlings- och familjesystemet

Föreståndarna beskriver uppfattningar om att föräldrars involvering i behandling kan variera, beroende på olika faktorer. Dessa faktorer beskrivs som situationsbaserade. Dels utifrån föräldrarnas personliga levnadssituation och förmåga, och dels utifrån den individuella målbild vilket angår ifall ungdomen ska flytta hem till sin förälder efter avslutad placering, eller ej. Föreståndarnas uppfattningar skildras i följande citat:

“Både ja och nej. Det beror ju lite på hur situationen ser ut för vårdnadshavaren” (F3)

Vidare betonar en av föreståndarna målsättningens inverkan på föräldrars involvering i behandlingen:

“[...] ofta kan de ju vara en del i det, för de som är, för de ungdomarna som har som mål att flytta tillbaka hem. Då blir de ju absolut en del i det” [...] Vi säger att du skulle flytta hem, till mamma och pappa, då blir det att ju närmare placeringens slut du kommer, ju mer är du hemma. Då har vi åkt dit och haft träffar där, och man kan ha små uppdrag, så att familjen får ihop det. Vissa vårdnadshavare tycker att det känns jätteskönt att ta till sig de saker vi har jobbat med, dessa vill de även ha i hemmet” (F2)

Det insamlade materialet visar på att föreståndarna uppfattar att man involverar föräldrar i ungdomens behandling på ett mer ingående sätt, när ungdomen ska flytta hem till familjen igen. När ett mål är satt för hemflytt, framstår det som att man lägger ett större fokus på ungdomen i sin hemmiljö, och därmed även på föräldrarnas förståelse för de verktyg och strategier som används i ungdomens behandling. Det går alltså i den insamlade empirin att tyda uppfattningar om att målsättningen med själva behandlingen kan ha inverkan på

föräldrars involvering. I de fall där ungdomens mål är att flytta hem till sin familj efter avslutad placering, upplever föreståndarna att föräldrars involvering i behandling får en större närvaro. Detta tyder alltså på att behandlingens långsiktiga mål, står i relation till vilket fokus som läggs på föräldrars involvering i behandling.

Ur ett systemteoretiskt synsätt kan man förstå detta sammanhang utifrån begreppet gränser, vilket kan förklaras som ett område, från vilket man fastställer en utgångspunkt för skillnader mellan olika system (Öquist, 2018, s. 51f). Målsättning, kan i detta fall förstås som en gräns mellan behandlingssystemet och familjesystemet, i det att den utgör en anledning till att de två separata systemen inte tillåts att kopplas ihop och utbyta information, så länge där inte finns en målsättning om hemflytt. Det faktum att föräldrar inte tar del av de strategier och verktyg som med positiva resultat används i behandlingen, kan alltså förstås som en brist på kopplingar mellan de två systemen. Kopplingar mellan system är nödvändiga i syfte att utbyta information och för att på så sätt kunna låta den samlade kunskapen växa (ibid. s. 74). Föreståndarna beskriver samtidigt att de upplever att man försöker bistå föräldrar med stöd i strategier och verktyg i en allt högre utsträckning, ju närmre en hemflytt man kommer. Detta kan med systemteoretiska termer förstås som att gränser mellan systemen luckras upp under målsättningens utveckling.

Målsättningen upplevs alltså utgöra en tydlig gräns, vilket kan bidra till att behandlingssystemet och familjesystemet hålls skilda, och motverkar kopplingar mellan de två. En intressant aspekt av detta förhållande är de fall där målsättningen aldrig kommer att innefatta en hemflytt. I dessa fall blir gränsen bestående vilket resulterar i att behandlingssystemet aldrig tillåts dela de kopplingar med familjesystemet, vilka är nödvändiga för att föräldrarnas kunskap kring ungdomens problematik ska kunna utvecklas. Detta kan ses i relation till Höjer och Sjöbloms (2010) studie, vilken undersöker hur ungdomar upplever övergången från en placering utanför det egna hemmet till ett självständigt liv. Studiens resultat visar att en majoritet av de ungdomar som medverkade i undersökningen, inte upplevde att de hade någon möjlighet till att få stöd från deras föräldrar i sin etablering i sin nya självständiga tillvaro (ibid. s. 122). Ungdomarna menade att deras kontakt med sina föräldrar var näst intill obefintlig, något som skett successivt under deras tid som samhällsplacerade. En intressant aspekt av studiens resultat var att ungdomarna upplevde att varken personal eller socialarbetare hade gjort några försök att uppmuntra till kontakt mellan dem och föräldrarna. Jag undrar ifall ungdomarnas upplevelser i Höjer och Sjöbloms

(ibid.) studie kan förstås i relation till de resultat om målsättningens inverkan på föräldrars involvering som min studie tar upp. Möjligen kan det faktum att föräldrakontakt aldrig uppmuntrats i dessa ungdomars fall, vara ett resultat av att deras målsättning med placeringen aldrig innefattade en återförening med föräldrarna. Ungdomarnas upplevelse av ett bristande stöd från föräldrarna, kan möjligen förstås genom att kontakten inte upprätthållits under placeringstiden, och att det aldrig fokuserats på föräldrarnas förståelse för ungdomens problematik. Detta skulle i relation till min studie betyda att en involvering av föräldrar torde ses som viktig, även i de fall där målsättningen inte innefattar en hemflytt till föräldrar efter avslutad placering. En av föreståndarna i min studie delar denna tanke om föräldrakontakten spelar en viktig roll för placerade ungdomar ur ett långsiktigt perspektiv, även i de fall där ungdomens målsättning inte innefattar en hemflytt, vilket skildras i följande citat:

“Ja, och i vilket fall så ska de ju ha en relation, det är ju ändå föräldrarna. De har sina föräldrar livet ut, oavsett” (F1)

5.3.2 Uppdragets utformning

Föreståndarna beskriver likt tidigare nämnt att det kan finnas fördelar med att inkludera föräldrar i ungdomens behandling, det vill säga att aktivt tänka in ungdomen i behandlingssystemet, i syfte att, för föräldrarna skapa sig en förståelse för ungdomens problembild, och se sig själv som en del i sammanhanget kring denna problembild. Empirin visar samtidigt på en uppfattning om att det uppdrag HVB-verksamheten tilldelas av socialnämnd, inte innefattar stödinsatser riktade mot föräldrarna. Uppdraget, som för varje placerad ungdom tilldelas, har ett fokus på ungdomen och dess individuella behandling. Denna behandling ska utgå ifrån ungdomens perspektiv, där ungdomens omgivning, och därmed i många fall även dess föräldrar, givetvis är en del som ska tas i beaktning. Uppdraget upplevs dock inte ge utrymme för att fokusera på föräldrarnas perspektiv, i den mån som upplevs krävas, för att deras delaktighet i behandlingen ska kunna genomföras på ett djupare plan. En delaktighet i behandlingen, med syfte att ge föräldrarna en större förståelse för sin egen roll i ungdomens problembild, uppfattas alltså behöva arbetsinsatser som inte innefattas i det uppdrag som tilldelas av socialnämnd. Empirin visar samtidigt på en uppfattning om vikten av att förhålla sig till uppdragets gränser vilket skildras i en föreståndares följande citat:

“[...] Vi ska inte göra mer än uppdraget heller, eh, märker vi att vi gör det, som sagt, då måste vi gå tillbaka till socialtjänsten och antingen titta på oss själva, har vi gjort fel grejer [...] uppdraget är ju det vi jobbar med, det är ju det vi måste förhålla oss till, i allt” (F1)

Utifrån det systemteoretiska perspektivet kan man förstå föreståndarnas uttalanden om uppdraget och dess effekter med begreppet nivåer, vilket syftar till den hierarkiska struktur man finner inom alla system (Öquist, 2018, s. 11). Föreståndarna, och den HVB-verksamhet de arbetar inom, kan givetvis ses som ett eget, fristående system. Detta system kan samtidigt ses som en del av ett större suprasystem (Schjødt & Egeland, 1994, s. 49), när de observeras som en del i ett större sammanhang, tillsammans med socialtjänst och socialnämnd. Dessa myndigheter och verksamheters interaktion, påverkas och styrs av lagbestämmelser och politiska riktlinjer, vilka försätter föreståndarna och HVB-verksamheten i en underordnad position. Det systemteoretiska perspektivets syn på nivåer inom system, och dess hierarkiska uppbyggnad, har effekten att procedurer och beslut inom de högre nivåerna, har stor inverkan på de lägre nivåerna, medan förfaranden inom de lägre nivåerna sällan påverkar de högre nivåerna i samma utsträckning (Öquist, 2018, s. 11). HVB-verksamheten kan i detta fall antas förekomma på en lägre nivå, och socialnämnden på en högre, därmed har uppdraget och dess utformning stor inverkan på det handlingsutrymme föreståndarna har i behandlingsarbetet med ungdomarna.

Föreståndarna beskriver samtidigt en bild av att man tenderar att gå utanför uppdragets gränser, i arbetsutförandet. Trots att uppdraget kring ungdomen inte innefattar ett arbete med fokusering på föräldrarnas ökade förståelse för ungdomens problembild, och föräldrarnas roll i problembilden, så kan man i empirin se uppfattningar om att denna typ av arbete i viss mån ändå utförs. I följande citat svarar föreståndarna på frågan om de erbjuder föräldrarna något direkt stöd eller hjälp med att förstå sin egen roll i ungdomens problembild:

“Nä, alltså vi har ju som sagt inte det uppdraget. Sen skulle jag vilja säga att vi gör det mycket ändå. Kontaktpersonerna, de har mycket samtal med föräldrarna, det är så, de blir stöttningar i det, även om vi inte har det som ett uppdrag [...] Jag skulle väl säga att, vi är väldigt duktiga på att ta oss tid. För vi har ju faktiskt inte ett familjeuppdrag” (F2)

Vidare svarar en föreståndare med följande citat:

“Nä vi gör inte det från oss, men det blir ju också en del i arbetet, när det är umgänge. Många ungdomar lämnar vi ju hos föräldrarna, och hämtar. Någon period har vi haft umgänge, där ungdomar har haft umgänge med vårdnadshavare där vi har varit med och liksom försökt styra in det på något positivt istället. Det är en svår roll att ta, för man är där och jobbar för ungdomen [...] Vi har ingen familjebehandling från oss, men jag vet att där är många ungdomar vars föräldrar har en insats vid sidan av så att säga (F3)

En av föreståndarna beskriver mer ingående vilka typer av hjälp och stöd de erbjuder föräldrar till placerade ungdomar:

“[...] vi erbjuder ju också samtal, och då handlar det mer om såhär, samtal för att lägga, hjälpa till med strategier vid hemresa till exempel, men också kring att förstå diagnos. Sånt kan vi, då kan vi ha enskilda samtal med föräldrarna. Typ åka hem till dem och ha en, kanske, nu bestämmer vi fem gånger, också lägger vi upp det utifrån dem. Utifrån föräldrarnas behov. Så det kan vi erbjuda” (F1)

Föreståndarnas uppfattning om att man tenderar att erbjuda föräldrarna stöd och hjälp i en utsträckning som överskrider uppdragets utformning, kan tolkas som en upplevelse av att den typen av insatser är gynnsamt, om inte nödvändigt. I relation till vad denna studies empiri tidigare presenterat, angående föreståndarnas uppfattningar om vad som krävs för att ungdomars behandlingsframsteg ska bestå långsiktigt, kan deras tendens att göra mer än vad uppdraget föreskriver tolkas som ett sätt att försöka gynna ungdomars behandling långsiktigt. Detta kan relateras till Nesmiths (2015, s. 224) amerikanska studie som visade på att vissa socialsekreterare var benägna att göra mer än vad deras arbetsbeskrivning krävde, i deras arbete med att främja umgänge mellan samhällsplacerade barn och deras föräldrar. Socialsekreterarna upplevde att deras vilja till att göra mer än vad deras uppdrag krävde, resulterade i att umgänget mellan förälder och barn främjades i högre utsträckning än vad det gjorde när de höll sig inom uppdragets ramar.

Föreståndarnas uppfattning om att de går utanför uppdragets ramar motsäger till viss del det systemteoretiska synsättet på nivåer, vilket förutsätter en hierarkiskt ordning inom, och mellan

system, där processer som pågår i de högre nivåerna alltid antas och efterföljs av de lägre nivåerna (Öquist, 2018, s. 11). Systemteorin verkar sakna en självklar förklaring till hur individer i de lägre nivåerna klarar av att behålla sin position, trots att man bryter mot den hierarkiska ordningen genom att inte låta processer i de högre nivåerna inverka på dem. Förfarandet kan möjligen förstås utifrån Schjødt och Egelands (1994, s. 50) diskussion om vilken del av ett system som bör uppfattas som den centrala. Dels kan man se på systemet i helhet, som överordnat och styrande över de enskilda komponenterna i systemet, vilket skulle innebära att det uppdrag som socialnämnd tilldelar HVB-verksamheten följs till punkt och pricka. Socialnämnden som hierarkiskt överordnad nivå, torde i detta fall ha inverkan på systemet i helhet. Det finns samtidigt utrymme för att uppfatta de individuella komponenterna i ett system som primära, vilket i så fall genererar en uppfattning om systemet som ett resultat av komponenternas sammansättning (ibid.). Detta synsätt öppnar för en aspekt av självständighet i komponenten som i sin tur sätter villkoren för systemets struktur och möjligheter. Det ger således en förklaring till föreståndarnas möjligheter att gå utanför uppdragets ramar.

5.3.3 Föräldrarnas förmåga och motivation

En viktig aspekt av föräldrars roll i behandling är att den bygger på frivillighet. Då involvering av föräldrar inte ingår i det uppdrag föreståndarna utgår ifrån i ungdomarnas behandling, faller det på HVB-verksamheten att uppmuntra till det. Föreståndarna beskriver genomgående en uppfattning om att det i många fall finns en oförmåga, alternativt en motvilja, hos föräldrar, till att vara involverade i behandlingsarbetet med ungdomarna. De beskriver också svårigheter i att arbeta med, och att inkludera, föräldrar i behandlingen. Föreståndarnas upplevelser av föräldrars vilja och förmåga till att vara delaktiga i ungdomarnas behandling skildras i följande citat:

“[...] Alltså jag kan säga så här, föräldrarna, ibland, det är det största problemet alltså, för oss. Ungdomarna kan vi jobba med, men föräldrarna, alltså fasen, du har säkert upplevt det. Alltså ibland är vi trötta, de tar all vår energi. Det är fruktansvärt, och just att de inte förstår ungen, och ja, det blir sådana krockar liksom [...] Ibland tror dem att vi behandlingshem kan liksom, bara de kommer till oss, så sim sala bim så löser vi det, men så är det ju inte” (F1)

En av föreståndarna betonar den frivilliga aspekten av föräldrars involvering i behandling, och upplever att föräldrar möjligen inte har ungdomens bästa i åtanke när man avböjer en stödsats, vilket skildras i följande citat:

“[...] När det kommer till föräldrar så är det ju någonstans mer frivilligt, och det har vi ju också märkt av, att där är föräldrar som avsäger sig sin stödsats, för sin egen skull egentligen, och glömmer bort vad det gör med barnet” (F3)

En tredje föreståndare beskriver upplevda svårigheter i att motivera föräldrar till att bli engagerade i behandlingen, skildrat i följande citat:

“[...] Det som ibland kan vara svårigheter för oss i det, med föräldrarna är att, eftersom att vi inte har ett familjeuppdrag, på det viset, även om de ska hem. Så handlar det ju om att, motivationen hos föräldrarna också. Hur mycket vill dem jobba med sig själva till förändring?” (F2)

Föreståndarna beskriver en situation där den frivilliga aspekten av involvering i behandlingen genererar en, för deras del, maktlöshet i sammanhanget. Föreståndarna må ha möjligheter att påverka, i form av att underlätta för delaktighet genom att motivera och erbjuda föräldrarna stöd och resurser. Samtidigt är det i slutändan upp till föräldrarna själva, ifall de är villiga att ta detta stöd till sig. Empirin visar på en genomgående uppfattning om att många föräldrar inte är villiga, eller inte har förmågan, till att vara involverade i behandlingen på ett djupare och mer ingående plan. Även de separata stödsatser som föräldrar erbjuds av socialtjänsten uppfattas det i många fall finnas en motvilja till att ta emot.

Ur ett systemteoretiskt perspektiv kan vi förstå föräldrarnas motvilja till att ta emot stöd och resurser i relation till viljan att bevara familjesystemets jämvikt, genom att sträva efter stabilitet i systemet (Öquist, 2018, s. 69). Denna stabilitet kan förstås genom att se på ungdomen som en komponent i familjesystemet, vars problembild, inte uppfattas av föräldrarna som ett resultat av systemets uppbyggnad. När föräldrar har svårt att se sin egen roll i ungdomens problembild, uppfattas problematiken som fristående från familjesystemet. Föräldrarna ser då inte familjesystemet som en bidragande faktor till problembilden, vilket resulterar i att de inte anser att systemet behöver förändring. Ett system behöver vara motståndskraftigt i relation till det motstånd det konfronteras med, för att ha möjligheten att

bevara sin stabilitet (ibid.). Deras motvilja till att ta emot stöd och resurser kan då ses som ett steg i deras strävan mot jämvikt i familjesystemet. Aspekten av frivillighet i deras involvering, bidrar till att familjesystemet har tillräcklig motståndskraft för att stå emot det motstånd det konfronteras med, i detta fall föreståndarnas försök till att motivera föräldrarna att ta emot stöd och resurser.

Det framkommer i det insamlade materialet att den förståelse för ungdomens problembild, och den självinsikt om rollen föräldrarna spelar i problembilden, som involvering i behandling av föreståndarna uppfattas kunna hjälpa till med, erbjuds till föräldrarna genom andra kanaler. Det sociala välfärdssystemet är uppbyggt på ett sådant sätt att stödinsatser riktade mot föräldrar till barn med en problembild som riskerar att resultera i en HVB-placering, ges genom socialtjänsten, antingen med ett direkt fokus på förälderns förmåga, eller som ett familjeuppdrag. Föräldrar till barn och unga som är placerade inom HVB, erbjuds ett separat stöd, skiljt från HVB-insatsen. Föreståndarna beskriver en uppfattning om att mängden insatser en förälder går igenom, kan resultera i att föräldern blir utmattad och tappar motivation till att aktivt vara delaktig i ungdomens behandling, vilket skildras i följande citat:

“[...] När det gäller arbetet kring ungdomen, så är det ganska sällan föräldrar är aktiva. Många gånger så är dem helt uttrötta. Dem har liksom varit med om familjebehandling, och det har varit det ena med det andra” (F1)

Denna mentala trötthet och brist på motivation kan med ett systemteoretiskt perspektiv förstås utifrån begreppet feedback, vilket kan beskrivas som ett samspel mellan system och dess omvärld, där systemet återkopplar om effekterna av en utförd handling. Återkopplingen bidrar sedan till systemets framtida agerande (Schjødts & Egeland, 1994, s. 53). Föräldrar har alltså varit med om flertalet insatser, vilket kan beskrivas som att de agerat på ett specifikt sätt som påverkat systemet i sig. Detta agerande kallas med ett systemteoretiskt perspektiv för output. Föräldrarna har sedan upplevt att dessa insatser inte bidragit till positiva framsteg, ett förlopp som beskrivs med begreppet input (ibid.). Effekten av denna feedback har sedan bidragit till att föräldrarna i framtiden inte ser någon vinning i stödinsatser eller delaktighet i behandlingen, då systemet redan registrerat den typen av agerande som något vilket inte har positiva effekter på systemet.

6. Avslutande diskussion

Denna studies syfte har varit att utifrån ett systemteoretiskt perspektiv undersöka HVB-föreståndares uppfattningar om föräldrars delaktighet i behandlingen av placerade barn och ungdomar, för att möjliggöra för en djupare förståelse av föräldrainvolveringens kortsiktiga, samt långsiktiga, effekter på ungdomens behandling. Genom kvalitativa intervjuer med föreståndare har empirin samlats in, och sedan analyserats ur ett systemteoretiskt perspektiv. Följande avsnitt kommer att diskutera studiens resultat och analys i relation till studiens syfte och frågeställningar.

Resultaten visar två aspekter av hur delaktighet upplevs av föreståndarna. Föräldrars delaktighet handlar dels om kontakt mellan föräldern och ungdomen i syfte att vidhålla en relation, och dels som en involvering av föräldern i ungdomens behandling. Med systemteoretiska termer har vi förstått den sistnämnda aspekten av delaktighet som existerandet av *kopplingar* mellan ett behandlingssystem och ett familjesystem, medan den förstnämnda aspekten inte förutsätter ständiga kopplingar mellan systemen. Analysen tillför en ny förståelse för föräldrars delaktighet inom HVB-vården. Detta väcker frågor om hur delaktighet ur andra perspektiv än föreståndarnas skulle kunna hanteras och tolkas. Vad innebär exempelvis föräldrars delaktighet för socialtjänstens handläggare? Vilken uppfattning om föräldrars delaktighet råder inom socialnämnden?

Vidare, föreståndarnas uppfattning om ungdomens behov av föräldrars involvering i deras behandling, visar sig ha att göra med syftet att kunna bibehålla positiva effekter av behandlingen i ett långsiktigt perspektiv. Familjesystemets förmåga att bevara sin jämvikt visat sig vara signifikativ. I empirin blev det påtagligt att en avsaknad av kopplingar mellan behandlings- och familjesystemet kan uppfattas generera en situation där ungdomen tvingas vandra mellan två system, som står i motsats till varandra gällande deras förväntningar på ungdomen. Förhållandet kan även förstås genom Atwools (2013) studie om hur samhällsplacerade barn och unga riskerar att försättas i ett dilemma av lojalitet mellan personerna de bor med, vilka är deras primära källa till omsorg och säkerhet, och deras biologiska familj, för vilka de kan ha starka känslor av anknytning till.

Tidigare studier har samtidigt pekat på att en brist på föräldrakontakt under placering kan leda till att ungdomarna i vuxen ålder har en nästintill obefintlig kontakt med sina föräldrar, och

upplever känslor av att ha blivit övergivna (Höjer & Sjöblom 2010). Vidare har tidigare forskning visat på att samhällsplacerade barn ofta uttrycker en önskan om, och ett behov av, kontakt med sina föräldrar (Lundström & Sallnäs, 2012). Föräldrakontakten i sig, kan därmed tydas vara präglad av positiva förväntningar. Därtill kan sägas att en föräldrakontakt med syfte att upprätthålla en relation, trots sina positiva effekter på ungdomens välmående, riskerar att försätta barnet i ett ifrågasättande av dennes lojalitet, om delaktighet i form av kopplingar mellan behandlingssystem och familjesystem inte existerar. Båda de aspekter av delaktighet som empirin visar fram, kan tydas som viktiga. Jag hade funnit det intressant att undersöka ungdomars uppfattning om hur stor inverkan denna vandring mellan två system har på dem.

Vad gäller de hinder och främjande faktorer för föräldrars delaktighet som beskrivs av föreståndarna, så har det systemteoretiska begreppet gränser skänkt oss förståelse för hur placeringens målsättning kan uppfattas ha inverkan på involvering av föräldrar, både i hindrande och främjande avseende. Tidigare studier har visat på att en bristfällig föräldrakontakt under placeringstiden kan leda till att ungdomar som inte återförenas med sina föräldrar efter placering upplever att de inte har någon möjlighet till att få stöd från sina föräldrar i etablerandet av sin nya självständiga tillvaro (Höjer & Sjöblom, 2010). Detta skulle i relation till min studie betyda att en involvering av föräldrar borde ses som viktig, även i de fall där målsättningen inte innefattar en hemflytt till föräldrar efter avslutad placering.

Vidare har föreståndarnas uppfattningar om uppdragets utformning, genom det systemteoretiska begreppet nivåer, och hierarkiska strukturer, förstås som ett möjligt hinder för föräldrars delaktighet. Föreståndarnas upplevelser av att de har möjlighet att gå utanför uppdragets ramar bringar samtidigt en främjande inverkan på föräldrars delaktighet. Dessa möjligheter att bryta mot den hierarkiska ordningen inom system kan förstås utifrån en uppfattning om systemet som ett resultat av komponenternas sammansättning (Schjødt och Egeland, 1994, s. 50). Denna studies slutsatser kring vilken inverkan uppdragets utformning har på möjligheterna till föräldrars delaktighet leder mig till att undra över hur man bäst kan studera detta. Vidare studier om uppdragets utformning med hjälp av exempelvis diskursanalys av lagar, hade sannolikt kunnat bidra med ytterligare betydelsefulla perspektiv på temat.

Slutligen har en hindrande faktor genom empirin identifierats i föräldrars motstånd, alternativt oförmåga till att vara involverade. Föreståndarnas resonemang kring föräldrars motstånd till delaktighet har med hjälp av det systemteoretiska perspektivet kunnat tolkas som att föräldrarna motverkar förändring i syfte att bevara familjesystemets jämvikt. Motståndet skulle kunna tolkas som en oförmåga att bringa sig till involvering, en tolkning som identifierats genom att relatera studiens empiri till tidigare studier, vilka har visat på att föräldrars upplevelse av stigmatisering och en känsla av att vara i underläge, fungerat som ett hinder för deras delaktighet i sina barns liv under placeringstiden (Höjer, 2007).

Relaterat till ovanstående tidigare forskningsresultat nämnde jag i tidigare kunskapsorientering en fundering om föreståndares personliga uppfattningar om föräldern som person, kunde ha inverkan på hur mycket fokus man lägger på att möjliggöra för föräldrarnas öppenhet för delaktighet. Det empiriska materialet tyder inte på att föreståndarnas personliga uppfattningar om föräldern som person, har inverkan på deras ambition om att motivera och inkludera föräldern. Möjligheten att föräldrar trots detta upplever stigmatisering och en känsla av underläge gentemot föreståndare, bör tas i beaktning. Den kontext av att inte förmå att på egen hand fostra och ge omsorg till sitt barn, som en förälder med ett placerat barn befinner sig i, kan antas ge upphov till dessa känslor av underläge, vare sig föreståndaren har som ambition att inkludera föräldern eller ej. Denna studie tar endast föreståndares upplevelser i beaktning. Det hade varit väldigt intressant att få ta del av mer specifik forskning kring föräldrars upplevelser av möjligheterna till delaktighet i placerade barn och ungas liv och framför allt behandling. Överlag vill jag påstå att mer forskning kring svensk HVB-vård är av yttersta behov, vilket även stöds och betonas av Socialstyrelsen (2020c). Varje år beviljas runt tiotusen barn och unga i Sverige heldygnsinsats inom HVB-vården. Jag skulle vilja påstå att dessa tiotusentals barn och unga förtjänar ett forskningsfokus, i syfte att utveckla HVB-vården och ge dessa barn de bästa möjliga förutsättningarna till utveckling och välmående.

Referenser

Atwool, Nicola (2013) Birth family contact for children in care: How much? How often? Who with? *Child Care in Practice*, 19 (2): 181-198.

Biehal, Nina (2007) Reuniting children with their families: reconsidering the evidence on timing, contact and outcomes, *British Journal of Social Work*, 37 (5): 807-823.

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber.

Eriksson-Zetterquist, Ulla & Göran Ahrne (2015) Intervjuer. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber.

HVB Guiden (2021) HVB Guiden [<https://www.hvbguiden.se>. Hämtat: 2021-05-16

Höjer, Inger (2007) *Föräldrars röster - hur är det att ha sina barn placerade i fosterhem?* Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset, Skriftserien 2007:2.

Höjer, Ingrid & Yvonne Sjöblom (2010) Young people leaving care in Sweden, *Child & Family Social Work*, 15 (1): 118-127.

Inspektionen för vård och omsorg (2019) Hem för vård eller boende [<https://www.ivo.se/tillstand/sol-och-lss-tillstand/hem-for-var-d-eller-boende-hvb/>. Hämtat: 2021-05-16.

Lind, Rolf (2019) *Vidga vetandet - Teori, metod och argumentation i samhällsvetenskapliga undersökningar*. Lund: Studentlitteratur.

Lundström, Tommy & Marie Sallnäs (2012) Sibling contact among Swedish children in foster and residential care - Out of home care in a family service system, *Children & Youth Services Review*, 32 (2): 396-402.

Nesmith, Ande (2015) Factors Influencing the Regularity of Parental Visits with Children in Foster Care, *Child and Adolescent Social Work Journal*, 32 (3): 219-228.

Rennstam, Jens & David Wästerfors (2015) Att analysera kvalitativt material. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber.

Sallnäs, Marie & Bo Vinnerljung (2009) Samhällsvårdade tonåringar som vuxna, *Sociomen*, 3, 30-43.

Schjødt, Borrik & Thor Aage Egeland (1994) *Från systemteori till familjeterapi*. Lund: Studentlitteratur.

Schofield, Gillian, Bente Moldestad, Ingrid Höjer, Emma Ward, Dag Skilbred, Julie Young & Toril Havik (2011) Managing loss and a threatened identity: Experiences of parents of children growing up in foster care, the perspectives of their social workers and implications for practice, *British Journal of Social Work*, 41 (1): 74-92.

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*.

Socialstyrelsen (2020a) *Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2019* (Rapport 2020:8:6871). Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2020b) *Dilemman kring placerade barns umgänge. Ett material för reflektion med fokus på barnets perspektiv*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2020c) *Placerade barn och unga - Handbok för socialtjänsten*. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 2015:71. *Barn och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU*. Betänkande av Utredningen av tvångsvård för barn och unga.

Sveriges Radio (2016) Socialarbetare: Fler misslyckade placeringar på HVB-hem än lyckade [<https://sverigesradio.se/artikel/6461690>]. Hämtat: 2021-05-16.

Vetenskapsrådet (u.å.) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.

Öquist, Oscar (2018) *Systemteori i praktiken: konsten att lösa problem och nå resultat*. Stockholm: Gothia.

Bilagor

Bilaga 1: Informationsbrev

Hej,

Mitt namn är Tim Lundberg och jag läser för närvarande termin 6 på socionomprogrammet vid Lunds universitet. I skrivande stund arbetar jag med min kandidatuppsats, vilken undersöker HVB-föreståndares uppfattning av föräldrainvolvering i behandlingen av placerade ungdomar. Jag är intresserad av hur föreståndare ser på möjligheterna till, och effekterna av, att involvera föräldrar/vårdnadshavare i behandlingen. Jag kontaktar därför dig, i egenskap av din roll som föreståndare, med en förfrågan om att delta i denna studie.

Min önskan är att samla in denna information genom kvalitativa intervjuer med föreståndare för HVB-hem.. Intervjuerna kommer med hänsyn till rådande pandemi utföras digitalt, via plattform som passar deltagaren bäst (t.ex. Google Meet, Zoom, Skype etc.). Beräknad tid som bör avsättas för intervjun är 30-45 min. Samtalet kommer gärna, efter intervjupersonens samtycke, spelas in för att säkerställa studiens tillförlitlighet och underlätta analysen.

Mitt arbete med studien utgår strikt ifrån Vetenskapsrådets forskningsetiska principer. Deltagare garanteras anonymitet och oidentifierande av person, verksamhet och alla eventuella etiskt känsliga uppgifter. Deltagande i studien är frivilligt och kan när som helst under studiens gång avbrytas på deltagarens begäran. När studien är färdig kommer den att publiceras online via LUP-SP (Lund University Publications Student Papers). Samtliga deltagare erbjuds dessutom att få den färdiga studien skickad till sig.

Ifall du har möjlighet och intresse av att delta i studien, vilket jag verkligen skulle uppskatta, så får du gärna kontakta mig så bokar vi in en tid för intervju.

Kontaktuppgifter:

Mail: ti2025lu-s@student.lu.se

Telefon: 07XX-XXXXXX

Handledare på Socialhögskolan:

Annika Capelán Köhler

Mail: XXX

Med vänliga hälsningar, Tim Lundberg

Bilaga 2: Intervjuguide

Bakgrund

- Hur länge har du arbetet som i rollen som föreståndare?
- Vad har du för bakgrund av utbildning och yrkeslivserfarenhet, relaterat till din föreståndarroll?
- Berätta gärna lite om er verksamhet, vilken målgrupp arbetar ni med, hur ser personalgruppen ut, vilka arbetsmetoder använder ni?
- Hur ser en vanlig arbetsdag ut för dig som föreståndare?

Uppdrag, mål, arbetets upplägg och nätverk

- Hur ser arbetet med målsättning utifrån uppdraget för ungdomen ut?
- Vem är delaktig när det gäller att sätta målen?
- Ligger fokus oftast på kortsiktiga eller långsiktiga mål? Eller mittemellan?
- Hur fungerar arbetet med målen sedan i praktiken? Hur följs de upp? Brukar de justeras efterhand?

Ungdomens problembild och nätverk

- Hur kan problembilden kring ungdomar? Hur tar sig ungdomens behov uttryck? Vad innebär dessa behov och uttryck för arbetet på HVB-hemmet?
- Hur ser en ungdoms nätverk oftast ut under placeringstiden? Vem eller vilka skulle du säga finns "med i bilden" i arbetet kring ungdomen?
- Hur förändras detta nätverk för en ungdom efter en placeringen, när ungdomen skrivs ut? Har du någon kontakt med ungdom eller föräldrar efter utskrivning?

Föräldrars/vårdnadshavares plats och roll

- Var brukar föräldrar eller vårdnadshavare befinna sig i nätverket kring en ungdom?
- Hur upplever du föräldrars vilja till att vara involverade och delaktiga i ungdomen? Hur kan detta ta sig uttryck?
- Hur ser föräldrar/vårdnadshavares kontakt med ungdomen vanligtvis ut?
- Hur ser din kontakt vanligtvis ut med föräldrar/vårdnadshavare?
- Är det vanligt att en av föräldrarna är aktivare än den andra? Exempel?
- Erbjuder ni föräldrar till inskrivna ungdomar någon form av stöd eller vägledning i deras interaktion och samspel med ungdomen? T.ex. stödsamtal?
- Ser du några möjliga positiva effekter med att involvera föräldrar i behandlingen? Kortsiktigt som långsiktigt.
- Ser du några möjliga negativa effekter med att involvera föräldrar i behandlingen? Kortsiktigt som långsiktigt.
- Har du några specifika erfarenheter av tydliga svårigheter eller möjligheter som uppstått när föräldrar på något sätt har varit involverade i behandlingen?
- Tror du att ungdomens personliga problembild/diagnosbild har inverkan på om föräldrars involvering i behandlingen har en positiv eller negativ effekt?

- Har du någon uppfattning om hur ungdomar anpassar sig till sin nya (gamla) miljö när de skrivs ut från en placering hos er? Upplever du att positiva framsteg som görs under placeringstiden är bestående, även efter placeringen?
- Vad upplever du är de viktigaste delarna i ert arbete, för att positiva framsteg som görs under placeringstiden ska bestå?

Avslutande öppen fråga

- Skulle du vilja tillägga något som jag ej tagit upp?